

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародного менеджменту**

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Міжнародні економічні відносини

Галузь знань

29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність

292 «Міжнародні економічні відносини»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній
привабливості України»

здобувача Кожеченкова Миколи Олеговича

Науковий керівник: к.е.н. Киян Є.М.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: к.е.н., доцент Бурмака М.О.
(науковий ступінь, учене звання, ПБ)

(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного менеджменту

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	Міжнародні економічні відносини
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	29 «Міжнародні відносини»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	292 «Міжнародні економічні відносини»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

С.І.Ткаленко

(підпис) (ініціали, прізвище)

2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

М.О.Бурмака

(підпис) (ініціали, прізвище)

2023 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Кожеченкова Миколи Олеговича

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

**на тему «Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній
привабливості України»**

Тему затверджено наказом ректора Університету від "_____" _____
20____ р .№ _____

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1 Теоретичні засади функціонування тіньової економіки.

Розділ 2 Тінізація глобальної економічної системи та її вплив на
інвестиційно-інноваційну привабливість країн.

Розділ 3 Шляхи підвищення інноваційно-інвестиційного рівня привабливості України.

Об'єкт дослідження: процес тінізації економічної системи країн світу та України.

Предмет дослідження: ключові особливості та елементи тіньової економіки, детермінанти впливу на інвестиційно-інноваційну привабливість країн світу, напрямки мінімізації негативних аспектів функціонування тіньової економіки та підвищення інноваційно-інвестиційного рівня привабливості України.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: виявлення рівня впливу тіньової економіки на загальний рівень національної економіки, виявлення рівня впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість України, дослідження можливих шляхів підвищення інвестиційної привабливості України та методів зниження тінізації економіки задля покращення залучення інвестицій.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1 визначити теоретичні аспекти тіньових економіки та засади її функціонування.

У розділі 2 проаналізувати тінізацію глобальної економічної системи, оцінити її вплив на інвестиційно-інноваційну привабливість країн.

У розділі 3 проаналізувати інвестиційну привабливість України, дослідити рівень тінізації економіки України, сформулювати рекомендації з метою зменшення тінізації економіки України, спрогнозувати післявоєнні перспективи покращення інноваційно-інвестиційної привабливості України

Завдання підготував (підпис) (ініціали, прізвище)
науковий керівник «_____» _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач (підпис) (ініціали, прізвище)
«_____» _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 62 сторінки, 7 таблиць, 8 рисунків, 7 формул, список використаних джерел з 30 найменувань, додатки.

Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України

Об'єктом дослідження є тіньова економічна система, частка економіки, яка перебуває в тіні, загальна світова та регіональні економічні системи, інвестиційний клімат та інвестиції в інновації.

Предметом дослідження є регіональна економічна система України, тіньова економіка та її вплив на соціальний, економічний та політичний стан країни. Види тіньової економіки та їх вплив на галузі економіки для залучення інвестицій. Аспекти позитивного та негативного впливу тінізації економіки на рівень залучення інвестицій в кризових та нестабільних ситуаціях.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – виявлення рівня впливу тіньової економіки на загальний рівень національної економіки, виявлення рівня впливу тіньової економіки на інноваційно – інвестиційну привабливість України. Також знайти можливі шляхи підвищення інвестиційної привабливості України та методи зниження тінізації економіки задля покращення залучення інвестицій.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- визначити вплив тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість України;
- дослідити загальні детермінанти інвестиційної привабливості;
- визначити сутність тіньової економіки та чинники, за рахунок яких тіньова економіка функціонує та розвивається;
- визначити методи зниження тінізації економіки.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що в науково-дослідній сфері ці результати можуть бути основою для подальшого розв'язання проблемних аспектів детінізації економіки, як в Україні, так і за кордоном. Висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в роботі, можуть бути використані для удосконалення економіко-правового середовища України та післявоєнної відбудови держави.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023

Рік захисту роботи 2023

Ключові слова: Тіньова економіка, Україна, інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційна привабливість

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини»

Кожеченков Микола Олегович

на тему Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливості України

1. Обґрунтування актуальності обраної теми, витриманість логічного ланцюга тема-об'єкт-предмет-мета-завдання-висновки, відповідність побудови роботи її назві, взаємозв'язок назв розділів та підрозділів (0-10 балів): 10 балів

2. Рівень аналізу та повноти розгляду теоретичних концепцій, понятійного апарату досліджуваної предметної галузі; якість аналізу бібліографічних джерел; достатність глибини теоретичних досліджень за темою; цінність теоретичних висновків (0-10 балів): 10 балів

3. Якість та глибина проведених досліджень, застосування аналітичних розрахунків, якісного та кількісного аналізу, відповідність методів і засобів досліджень меті й завданням дослідження, коректність інтерпретації результатів дослідження (0-15 балів): 15 балів

4. Оцінка результатів досліджень; обґрунтування напрямів, наявність альтернативних підходів до вирішення досліджуваної проблеми, можливість впровадження результатів дослідження, рівень обґрунтування запропонованих рішень (0-15 балів): 10 балів

5. Чіткість, обґрунтованість, практичне значення, можливість реалізації висновків (0-10 бал.): 5 балів

6. Оформлення роботи та дотримання графіку виконання БДР (0-10 балів): 5 балів

7. Позитивні сторони дипломної роботи: розкриття теоретичних засад та окремих аспектів функціонування тіньової економіки.

8. Недоліки роботи: слабкий аналіз країно-регіональних особливостей впливу тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість, недостатня витриманість логічного ланцюга викладення матеріалу, проблеми з оформленням таблиць та рисунків.

Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи (0-70 балів): 55 балів

Допущення КБР до захисту перед ЕК Робота допущена до захисту

Науковий керівник асистент кафедри міжнародного менеджменту, к.е.н.

Киян Є.М.

(підпис)

“08” червня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.	5
1.1 Сутність та класифікація тіньової економіки.	6
1.2 Причини та ключові особливості тіньової економіки.	11
1.3 Негативні аспекти функціонування тіньової економіки.	19
РОЗДІЛ 2. ТІНІЗАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ КРАЇН.....	23
2.1 Сучасні детермінанти інноваційно-інвестиційної привабливості країн світу.	23
2.2 Вплив тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість: країно-регіональні особливості.	30
2.3 Кількісно-якісний вимір тінізації економіки України.....	37
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РІВНЯ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ.	43
3.1 Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості України.....	43
3.2 Потенційні шляхи зниження рівня тінізації вітчизняної економіки.	49
3.3 Післявоєнні перспективи покращення інноваційно-інвестиційній привабливості України.....	55
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність теми. Тінізація економіки є важливою складовою будь-якої економічної системи. Це явище має як позитивні, так і негативні риси, без аналізу яких неможливо в повній мірі оцінити інвестиційну привабливість відповідних секторів економіки. Тінізація, безумовно, як фактор, присутня в кожній країні світу, але в різних видах та відсотковому співвідношенню. Реагування держави на підвищення або зниження тінізації економіки може призводити до як до фінансово-економічних труднощів, так і до підвищення рівня прозорості, стабільності і відкритості економіки. Також тінізацію економіки можна назвати показником того, наскільки державний регулятор здатний регулювати та впливати на певні сектори економіки. Незадекларовані сірі процеси в економіці впливають і на функціонування соціально-економічного сектору та формують підхід до ведення бізнесу в країні. Тінізація економіки є однією з причин формування корупційних осередків, та нелегального обороту коштів. Також вона сприяє формуванню думки населення щодо несплати податків та ухилення декларування функціонування бізнесу. У макроекономічному розумінні тінізація економіки є елементом збільшення нелегальних грошей, що несе як негатив для фінансового сектору, так і можливість швидкого реагування на нестабільні ситуації враховуючи гнучкість та мобільність тіньового капіталу. Суттєвим елементом дослідження є глибина зв'язку тіньового капіталу з звичайною економікою, яка може зумовлювати макроекономічні диспропорції та деформації структури соціально-економічного розвитку, зниження розвитку національної економіки загалом. У країнах, що розвиваються проблема динаміки розвитку тіньової економіки є особливо ваговою та здатна значною мірою впливати на показники макроекономічні, фінансові та економічні показники, що досить сильно може сприяти недооцінці або переоцінці реальної ситуації в економіці та різних галузях. В Україні тіньова економіка завжди була на високому рівні, що можна спостерігати як на макро рівні, так і на рівні домашніх господарств. Особливо нагальною ця проблема стала у воєнний час, так як значно послабився фінансовий

моніторинг. Але тіньова економіка в часи війни має й позитивні аспекти, адже за рахунок мобільності дає змогу спрямовувати грошові капітали в потрібне русло і швидко реагувати на дисбаланс в певних секторах. Інноваційна галузь економіки є однією з найбільш несприятливих галузей для тіньових грошей, так як загалом ці проекти мають прозоре фінансування, використовують патенти та підкріплені кредитними капіталами. Загалом, тіньову економіку можна розглядати як явище, сформоване за рахунок соціально-економічного механізму, що сприяє поширенню злочинності та консолідації певних груп людей, які зацікавлені в незаконному збагаченні та збереженні економічних деформацій, які однозначно негативно впливатимуть на інвестиційну привабливість України, так і як механізм стабілізації економіки, який можна використовувати при достовірному аналізі ситуації на даний момент та передбаченні майбутніх відтоку та приливів капіталу, що може позитивно сприяти економічній ситуації в Україні та збереженню іноземних інвестицій.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є виявлення рівня впливу тіньової економіки на загальний рівень національної економіки, виявлення рівня впливу тіньової економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість України, дослідження можливих шляхів підвищення інвестиційної привабливості України та методів зниження тінізації економіки задля покращення залучення інвестицій.

Завдання дослідження:

- визначити вплив тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість України;
- дослідити загальні детермінанти інвестиційної привабливості;
- визначити сутність тіньової економіки та чинники, за рахунок яких тіньова економіка функціонує та розвивається;
- визначити методи зниження тінізації економіки.

Об'єкт дослідження. Процес тінізації економічної системи країн світу та України.

Предмет дослідження. Ключові особливості та елементи тіньової економіки, детермінанти впливу на інвестиційно-інноваційну привабливість країн

світу, напрямки мінімізації негативних аспектів функціонування тіньової економіки та підвищення інноваційно-інвестиційного рівня привабливості України.

Методи дослідження були втілені емпіричні та теоретичні методи дослідження, проаналізовано наукові статті, власний досвід, звіти міжнародних організацій. Також використовується статистичний метод та метод прямого спостереження, в поясненні та формуванні власних тез використаний метод дедукції, індуктивного самоаналізу, класифікаційного порівняння.

Інформаційною базою дослідження слугувало інформація з інтернет-ресурсів, державної статистики України, наукові статті, видання, підручники.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.

1.1 Сутність та класифікація тіньової економіки.

Тіньова економіка є невід'ємною складовою будь-якої макроекономічної системи, але самі тлумачення тіньової економіки є різними. Сама назва цього явища залежить від регіону, національних унікальностей та науковців, які його тлумачать. В різних країнах тіньову економіку називають по-різному, але за значенням загалом всі вони схожі, такі як «неофіційна економіка», «економіка чорного ринку», «друга економіка», «підпільна економіка», «паралельна економіка», «неврахована економіка». Назва в певних країнах сформована відношенням до цього явища серед суспільства, що є досить важливим фактором формування загального сприйняття тіньової економіки. Науковці також не мають чіткого формування поняття тіньової економіки. Маючи певні збіги, все ж трактування залишаються різні. Економіст Міжнародного Валютного Фонду Віто Танзі один з перших описав сіру економіку як частину валового національного продукту, яка через її відсутність у звітності та/або заниження її величини не відображена в офіційній статистиці [1]. Е. Фейг запропонував найбільш поширене визначення тіньової економіки, а саме що до тіньової економіки належить уся економічна діяльність, що з будь-яких причин не враховується офіційною статистикою [2, с. 23]. Схожим до Е. Фейга є визначення П. Гутманна: тіньова економіка – це будь-яка економічна діяльність, не врахована офіційною статистикою [3, с. 33]. З цього можемо зробити висновок, що зарубіжним науковцям притаманний статистичний підхід до визначення сутності тіньової економіки. Серед вітчизняних науковців досить поширеним є визначення О.В. Турчинова, який зазначає, що тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується, не контролюється і не оподатковується державою і/або спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства [4, с. 32]. Вітчизняний автор, підтримує визначення тіньової економіки, що запропонували західні вчені, які були вище наведені. Устенко та С.І. Юрій вважають, що сіра економіка, як вид економічної діяльності, спрямована на отримання заборонених доходів, ухиляння від державного, наддержавного і громадського контролю та сплати податків під час здійснення легальних видів

економічної діяльності [5, с. 447]. З.С. Варналій вважає, що тіньова економіка – складне соціально-економічне явище, яке представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих (як протиправних, так і законних, але аморальних) економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності щодо отримання надприбутків за рахунок приховування доходів та ухилення від сплати податків [6, с. 430]. Узагальнюючи тези як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, можна дійти висновку, що тіньова економіка є незаконним методом отримання коштів, в деяких випадках аморальним та протиправним. На сіру економіку можна дивитись з точки зору статистики, аналітики, юриспруденції, економіки, соціальної економіки та політики. Цікавим є те, що з кожної точки зору тлумачення та визначення цього поняття будуть відрізнятись.

Таблиця 1.1.

Характеристика концептуальних підходів до визначення суті тіньової економіки

Підхід	Характеристика	Ключовий критерій
Юридичний	Сукупність заборонених законом видів економічної діяльності	Ставлення до нормативної системи регулювання
Економічний	Прихована від податків економічна діяльність	Специфіка результатів тіньової економічної діяльності
Статистичний	Економічна діяльність, яка з яких-небудь причин не враховується офіційною статистикою	Деструктивний характер економічної діяльності
Політичний	Формування незаконного обігу коштів	Спричиняє розвиток різного виду зговорів задля маніпуляцій та збагачення
Соціально-економічний	Усвідомлене ухиляння від законної діяльності	Деструктивний вплив на соціальну систему

Відповідно до документів ООН, тіньова економіка складається з прихованого та офіційно незареєстрованого виробництва. Її можна поділити на три великі блоки:

– неофіційна економіка – легально дозволені види економічної діяльності, в рамках яких здійснюється не враховане офіційною статистикою виробництво послуг, товарів, що приховується від оподаткування.

– фіктивна економіка – приписки, розкрадання, спекулятивні угоди, хабарництво і всілякі шахрайства, пов'язані з незаконним одержанням і подальшим рухом грошей.

– підпільна економіка – заборонені законом види економічної діяльності.

Враховуючи багатоаспектність функціонування тіньової економіки обґрунтованим є наступне її структурування: неформальна економіка, прихована економіка і підпільна (кримінальна) економіка) [7]

До неофіційної економіки можна віднести діяльність домашніх господарств, прибуток яких не є суттєвим та не суперечить законодавству. Такий вид заробітку, якщо розглядати його окремо, не може нанести деструктив в макро-економічну ситуацію країни, політичну стабільність та надійність окремих секторів економіки. Але він має значний вплив на соціально-економічну галузь, формуючи ставлення до ведення бізнесу та сплати податків. Домашні господарства здатні розвиватись до рівня фірм, і формування підходу до неофіційного ведення бізнесу може призвести до значного недоотримання фінансування держави або певних галузей, якщо створиться конгломерат сірих бізнесів, які за рахунок своєї синергії зможуть лобіювати свої інтереси незаконного збагачення. Така діяльність економічно небезпечна для країни та може нанести шкоду суспільству. Це зумовлено тим, що, по-перше, суб'єкти господарської діяльності самозайняті, по-друге, населення самотійно забезпечує свої потреби. Невраховані офіційною статистикою доходи від домогосподарств не можуть загрожувати економічній системі безпеки країни, оскільки з правової точки зору така діяльність не несе у собі небезпеки для суспільства. Такого роду економіка (за Тоффлером – “економіка для себе”), акумулюючи власні кошти, починає удосконалювати власні засоби виробництва через введення новітніх

технологій у приватному господарстві, покращує якість виробленої продукції, збільшує масштаби виробництва, що зрештою призводить до необхідності збільшувати кількість зайнятих у домогосподарствах, починає перетворюватися на економіку, яка починає бути корисною для країни, з “невидимої” – на видиму, що, як наслідок, офіційно враховується статистикою та оподатковується.

Фактори впливу, що спонукають домогосподарства вести незареєстрований бізнес:

- Низький рівень життя;
- Високий рівень безробіття;
- Нераціональний розподіл національного багатства;
- бюрократична складність офіційної діяльності;
- ухилення від податків.

Фіктивну економіку однозначно можна назвати незаконною діяльністю, яка може бути класифікована як адміністративними так і кримінальними законами. Наразі такий вид економічної діяльності є одним з найнебезпечніших для України. Він призводить до стагнації цілих галузей та деструктивно впливає на всі сфери національної економічної системи. Однією з найбільших проблем України є хабарництво, розкрадання. Цей метод збагачення має пряму кореляцію з благоустроєм економічної системи та спрямований на збагачення за рахунок привласнення державного капіталу. З точки зору аналітичного підходу, деякі угоди мають місце у офіційній статистиці, але незаконна частка цих капіталів не враховується. Такий метод незаконного збагачення є досить важливим негативним аспектом для формування майбутньої економічної політики держави. Через завищені або занижені ціни піддається сумніву цілі пласти статистичної інформації по галузям економіки, що, в свою чергу, в сукупності може сприяти неправдивим та недійсним даним у офіційній статистиці економіки держави. А

саме з цієї статистики формується майбутня економічна та соціальна політика різних країн світу.

Підпільна економіка включає в себе досить обширну кількість видів незаконних рухів капіталу, незаконного збагачення та порушень законодавчої бази. Її вплив на економіку країни є значним. Основна її небезпека це недоотримання державою податків та негативний вплив на суспільство. Підпільна економіка завжди є незаконною діяльністю, що, зазвичай, трактується законом як кримінальне правопорушення. Прикладом підпільної незаконної діяльності можуть слугувати обіг зброї та наркотиків, підробка товару, незаконний обіг цінних металів, несанкціоноване видобування природних ресурсів та інше. Хоч ці види діяльності і створюють робочі місця, активізують рух коштів, але для держави несуть значні збитки та, слід зауважити, що такі види діяльності зазвичай дуже швидко прогресують та збільшують свій грошовий капітал. Також є велика загроза картельних зговорів груп людей, які зацікавлені в своєму незаконному збагаченні та можуть лобіювати політику як на місцях, так і в більш масштабних розмірах. Якщо допустити стрімкий ріст таких підприємств, це може призвести до загрози економічній та політичній стабільності країни, в якій підпільний бізнес веде свою діяльність. За допустимого рівня сіра економіка може позитивно впливати на економічну систему, оскільки, за словами Вольфа Шефера: «Тіньовий сектор можна класифікувати як ринкову систему, в якій майже без тертя здійснюється координація попиту і пропозиції».

Тіньова економіка - це складне та неоднорідне явище, яке має інтернаціональний характер, але дослідження її концептуальних підходів мають національну специфіку. Її вплив на легальні економічні процеси, такі як формування доходів, торгівля, інвестування та економічне зростання необхідно досліджувати. Україні загрожує значний вплив тіньових операцій на економіку та суверенітет держави. Специфіка тіньових економічних процесів потребує системного аналізу. За словами С. Бандурки, тіньова економічна діяльність стала такою, що становить помітну частку економіки держави та обслуговує економічні

та політичні інтереси певних впливових структур та олігархії. Боротьба з тіньовою економікою вимагає значних ресурсів та засобів, оскільки неконтрольовані процеси, особливо в області розподілу прибутку, становлять значну загрозу суспільству. [8, с. 189]

За своєю суттю тіньова економіка - це неконтрольований державою рух товарно-матеріальних цінностей і послуг, що включає невраховані, нерегламентовані види економічної діяльності між окремими громадянами та соціальними групами. Вона існує як в різних економічних системах, але її масштаби та сфери можуть різнитися в окремих країнах.

В останні роки в Україні має стрімкий розвиток шахрайського бізнесу, а саме інтернет-шахрайство та телефонне шахрайство. Цей окремий сектор в останній час почав займати досить високі позиції на рівні з наркотичним та виробничим сектором. Так звані «офіси» наразі є майже в кожному місті України. Спрямовують вони свою діяльність на СНД регіон (переважно Росія). Згідно з результатами досліджень Ф. Шнайдера, можна стверджувати, що тіньова економіка досягла значних розмірів, оскільки середнє значення обсягів тіньового сектора в розвинутих країнах світу складає приблизно 20% від ВВП.

1.2 Причини та ключові особливості тіньової економіки.

З початку розвитку податкової системи в різних державах почали існувати і різні схеми ухилення від податків. У розвитку доіндустріального суспільства та його переході до індустріального етапу було спостережено тіньову ділову активність в різних формах, таких як капіталістичне виробництво, піратство, казнокрадство та корупція. Це було реакцією на недостатнє інституційне оформлення влади вельмож того часу. Капіталізм почав поширюватись після санкціонування «протестантської етики», яка підтримувала конкуренцію та «чесний бізнес». У новому етапі розвитку тіньової економіки, що почався у другій половині XX ст., ілєгалізація економічної діяльності відбулася через глобальну індустріалізацію світового господарства. Різне зростання тіньового сектору в

соціалістичних країнах було пов'язано з недосконалістю директивно-планової моделі економіки порівняно з ринковою. В своєму сучасному прояві термінологія та дослідження про тіньову економіку східноєвропейських країн почали розвиватись в 1970 х роках. Саме тоді з'явилося багато досліджень на цю тему та загалом цей період можна назвати періодом накопичення інформації, присвяченій тіньовій економіці, її засвоєнням та аналізом. Серед основних дослідників в цей період працювали К. Харт, А. Каценелинбойген, Г. Гроссман, Е. Фейг, Е. де Сото, які внесли великий вклад в поняття тіньової економіки та дали міцний фундамент багатьом дослідженням в цій тематиці. Другий етап, який формував становлення поглядів на сіру економіку, пов'язаний з розпадом СРСР та зміною соціально-політичної ситуації в новоутворених країнах. У цей період на території СНД з'являється ціла плеяда робіт, присвячених тіньовій економіці. Серед них можна виділити роботи А.В. Базилюка, В.М. Бородюка, Ю.В. Латова, О.В. Турчинова, Д.В. Фролова . Третій етап (з 2000 року по теперішній час) характеризується дослідженнями тіньової економіки на міждержавному рівні міжнародними організаціями та дослідженням впливу тіньової економіки на загальний рівень макро та мікро економічної ситуації в Україні. З 2000 х років систематично захищаються дисертаційні роботи, які розкривають різні аспекти тіньової економіки, серед науковців можна виокремити С.О. Коваленко (2000), В.О. Гончарова (2001), Н.Є. Поліщук (2003), Б.П. Тимченко (2003) Ведення бізнесу в так званий сірих або чорних зонах є одним з шляхів ухилення від податків. Саме ухилення від податків є ключовою причиною формування тіньової економіки. Але існують і інші причини, такі як нелегальність ведення як обраного виду господарства, так і нелегальність найманої сили. Причина ведення сірого бізнесу також полягає в незаконному збагаченні, що, зазвичай призводить до збитків державі. До причин існування тіньової економіки також можна віднести і соціально-економічні: Низький рівень життя в країні; криза, економічна нестабільність; Високий рівень оподаткування; Неефективне розподілення грошових ресурсів всередині держави. Не варто забувати і про політичні причини утворення та розвитку сірої економіки: політична нестабільність; Корупція, що є

основною проблемою не тільки в політичній і економічній сферах. Корупція пронизує всі сфери життєдіяльності громадянина в Україні та багатьох країн з економіками, які розвиваються. Також існують і юридичні причини, такі як недосконалість законодавства; Бюрократична складність ведення бізнесу; Недостатня діяльність правоохоронних органів з припинення незаконної і кримінальної економічної діяльності; Недосконалість механізму координації по боротьбі з економічною злочинністю. До морально-етичних проблем можна віднести: Лояльне ставлення до тіньової діяльності з боку суспільства, Формування культури навколо корупції, Формування бачення бізнесу як предмету незаконного збагачення та культу несплати податків. Одними з найважливіших чинників тінізації національної економіки є неефективне державне регулювання, що відбивається на довірі бізнесу до держави та навпаки, висока бюрократизація, недосконале законодавче забезпечення та часті зміни законодавства, що негативно впливають на планування діяльності підприємств. Додатковою проблемою є велике та несправедливе податкове навантаження, необізнаність з податковим законодавством та відсутність механізмів покарання за недотримання податкових правил, що стимулює мінімізацію та ухилення від сплати податків взагалі. Проблеми на ринку праці, такі як низькі економічні стимули до офіційного працевлаштування та зростання рівня безробіття, відсутність ефективного контролю та покарання за неофіційне працевлаштування та неоподаткування заробітної плати також сприяють тінізації економіки. Крім того, недосконале грошово-кредитне регулювання, непрозоре рефінансування комерційних банків та гіперактивність держави на позичковому ринку, невисокий контроль за використанням коштів державного бюджету і недосконала судова та правоохоронна система з низьким рівнем довіри населення до цих органів також погіршують ситуацію .

Не варто забувати про пласт нелегального бізнесу, який також знаходиться в тіні. Такі бізнеси як торгівля наркотиками, проституція, торгівля зброєю, фінансове шахрайство, контрабанда, юридичне шахрайство несуть значні збитки в

економіці та негативно впливають на соціально-політичний розвиток країни. . Класична економічна наука стверджує, що основою функціонування тіньової економіки лежить суперечність між особистими інтересами економічних агентів та інтересами суспільства. Умовою виникнення тіньової економіки є стихійний характер ринкового господарства та недостатнє регулювання всіх економічних процесів державою, яка не створює сприятливих умов для легальної підприємницької діяльності. Економічні фактори, що спричиняють виникнення тіньової економіки, базуються на тому, що природа ринкового господарства має стихійний характер. Тіньовий сектор з'являється, коли держава не намагається регулювати всі економічні процеси та створювати сприятливі умови для легальної підприємницької діяльності. У періоди кризи, коли ринкова рівновага порушується, тіньова економіка отримує новий поштовх для розширення своєї нелегальної діяльності Їх основною метою є незаконне збагачення за рахунок розкрадання держави, нанесення збитків громадянам та створення економічної нестабільності в країні. Слід зауважити, що саме сіра економіка в часи нестабільності та кризи розвивається стрімкими темпами, і процес відбілення економіки після криз займає багато часу. Саме під час нестабільності сірі кошти вливаються в легальні бізнеси та, з одного боку покращують економічну ситуацію на мікро та макро рівнях, але з іншого боку отримують владу та вплив на сектори, а в деяких випадках і цілі галузі в економіці.

Економічна тіньова сфера є явищем, яке спостерігається в усіх країнах незалежно від моделі та рівня соціально-економічного розвитку. Вона виникає з виникненням державності і є реакцією індивіда на суспільний контроль. У "тіньовому" секторі економіки присутня значно більша складність та різноманітність типів та форм. Якість Економічної тіньової сфери є неоднорідною як за її структурними складовими, так і за кінцевими наслідками їх впливу на соціально-економічні процеси та відносини.

Економісти країн Заходу виділяють три умовно позитивні функції Економічної тіньової сфери у ринковій економіці: "економічне змащення" [16].

- згладжування перепадів в економічному кон'юнктурі за допомогою перерозподілу ресурсів між легальним і тіньовим сектором (коли легальна економіка переживає кризу, виробничі ресурси не втрачаються, а перерозподіляються в тіньову економіку, повертаючись у легальну після завершення кризи); "соціальний амортизатор" - пом'якшення небажаних соціальних протиріч (зокрема неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище незаможних); "вбудований стабілізатор" - Економічна тіньова сфера підживлює легальну економіку своїми ресурсами (неофіційні доходи використовують для закупівлі товарів і послуг у легальному секторі, "відмите" злочинні капітали обкладають податком тощо).

Таблиця 1.2.

Причини утворення та функціонування тіньової економіки можна розділити на наступні:

Групи причин	Причини формування тіньової економіки
Фінансово-економічні	– кризи; – високі ставки банків, – встановлення пільгових умов функціонування окремим суб'єктам господарювання; – прагнення підприємцями отримати надприбутки; – занадто високий рівень податків та складний механізм розрахунку податків – взаємозв'язок бізнесу з кримінальними структурами
Правові	– не забезпечення правоохоронних структур необхідними ресурсами; – низький рівень правового знання та правової культури громадян; – слабка підготовка правоохоронців до діяльності в новітніх економічних умовах; – Велика кількість механізмів здійснення тіньових операцій; – відсутність чіткої межі між офіційною та тіньовою діяльністю
Адміністративні	– Бюрократія; – некомпетентність державного управлінського апарату;
Соціально-політичні	– невпевненість підприємців у стабільності економічної політики країни – фактичне подвійне оподаткування; – деградація культури; – низький рівень соціального захисту, який отримується найманими робітниками при легальній зайнятості.

У всіх країнах світу присутнє явище тінізації економіки, яке має різний потенціал та вектори впливу на політику держав на національному та міжнародному рівнях. На національному рівні тінізація економіки може загрожувати економічній безпеці держави, а на міжнародному рівні вона може стати перешкодою для вступу до політичних союзів та організацій.

Таблиця 1.3.

Обсяги тіньової економіки у 27 країнах ЄС та Великобританії (у % від ВВП)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Австрія	10.8	11.6	16.3	9.7	9.4	8.1	8.5	8.2	7.9	7.6	7.5	7.8	8.2	7.8	7.1	6.7	6.1	7.2	6.9
Бельгія	21.4	20.7	20.1	19.2	18.3	17.5	17.8	17.4	17.1	16.8	16.4	16.1	16.2	16.1	15.6	15.4	15.1	16.2	16
Болгарія	25.9	25.3	34.4	34	32.7	32.1	32.5	32.6	32.3	31.9	31.2	31	30.6	30.2	29.6	30.8	30.1	32.9	32.4
Хорватія	32.3	32.3	31.5	31.2	20.4	29.6	30.1	29.8	29.5	29	28.4	28	27.7	27.1	26.5	27.4	26.4	29.5	29.1
Чехія	19.5	19.1	18.5	18.1	17	16.6	16.9	16.7	16.6	16	15.5	15.3	15.1	14.9	14.1	13.6	13.1	14.2	13.9
Данія	17.4	17.1	16.5	15.4	14.7	13.9	14.3	14	13.8	13.4	13	12.8	12	11.6	10.9	9.3	8.9	9.8	9.6
Естонія	30.7	30.8	30.2	29.6	29.5	29	29.6	29.3	28.6	28.2	27.6	27.1	26.2	25.4	24.6	23.2	22.1	23.6	23.1
Фінляндія	17.6	17.1	16.6	15.3	14.5	13.8	14.2	14	13.7	13.3	13	12.9	12.4	12	11.5	11	10.6	11.4	10.9
Франція	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8	11.1	11	11.3	11	10.8	9.9	10.8	12.3	12.6	12.8	12.5	12.3	13.6	13.1
Німеччина	16.7	15.7	15	14.5	13.9	13.5	14.3	13.5	12.7	12.5	12.1	11.6	11.2	10.8	10.4	9.7	8.5	10.4	10
Греція	28.2	28.1	27.6	26.2	25.1	24.3	25	25.4	24.3	24	23.6	23.3	22.4	22	21.5	20.8	19.2	20.9	20.3
Угорщина	25	24.7	24.5	24.4	23.7	23	23.3	23.3	22.8	22.5	22.1	21.6	21.9	22.2	22.4	22.7	23.2	25.9	25
Ірландія	15.4	15.2	14.8	13.4	12.7	12.2	13.1	13	12.8	12.7	12.2	11.8	11.3	10.9	10.4	9.7	8.9	9.8	9.4
Італія	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3	21.4	22	21.8	21.2	21.6	21.1	20.8	20.6	19.8	19.5	18.6	20.4	20.6	20.1
Латвія	20.4	30	29.5	29.9	27.5	26.5	27.1	27.3	26.5	26.1	25.5	24.7	23.6	22.9	21.3	20.2	19.8	20.9	20.2
Литва	32	21.7	31.1	30.6	29.7	29.1	29.6	29.7	29.9	28.5	28	27.1	25.8	24.9	23.8	22.9	21.9	23	22.9
Люксембург	9.8	9.8	9.9	10	9.4	8.5	8.8	8.4	8.2	8.2	8	8.1	8.3	8.4	8.2	7.9	7.3	8.5	8.4
Мальта	26.7	26.7	26.9	27.2	26.4	25.8	25.9	26	25.7	25.3	24.3	24	24.3	24	23.6	23.21	22	23.5	23.1
Нідерланди	12.7	12.5	12	10.9	10.1	9.6	10.2	10	9.8	9.5	9.1	9.2	9	8.8	8.4	7.5	7	8.1	7.7
Польща	27.	27.	27.	26.	26	25.	25.	25.	25	24.	23.	23.	23.	23	22.	21.	20.	22.	22

а	7	4	1	8		3	9	4		4	8	5	3		2	7	6	4	
Португалія	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2	18.7	19.5	19.2	19.4	19.4	19	18.7	17.6	17.2	16.6	16.1	15.3	17	16.5
Румунія	33.6	32.5	32.2	31.4	30.2	29.4	29.4	29.8	29.6	29.1	28.4	28.1	28	27.6	26.3	26.6	26.9	29.3	28.8
Словенія	26.7	26.5	26	25.8	24.7	24	24.6	24.3	24.1	23.6	23.1	23.5	23.3	23.1	22.4	22.1	21.5	23	22.4
Пд Кіпр	28.7	28.3	28.1	29.7	26.5	26	26.5	26.2	25	25.6	25.2	25.7	25.8	24.2	24.6	23.2	23	22.3	23.6
Іспанія	22.2	21.9	21.3	20.2	19.3	18.4	19.5	19.4	19.2	19.2	18.6	18.5	18.2	17.9	17.2	16.6	15.3	17.3	16.9
Словакія	18.4	18.2	17.6	17.3	16.8	16	16.8	16.4	16	15.5	15	14.6	14.1	13.7	13	12.8	12.1	14	13.6
Швеція	18.6	18.1	17.5	16.2	15.6	14.9	15.4	15	14.7	14.3	13.9	13.6	13.2	12.6	12.1	11.6	10.7	11.6	11
ВБ	12.2	12.3	12	11.1	10.6	10.1	10.9	10.7	10.5	10.1	9.7	9.6	9.4	9	9.4	9.8	9.5	10.6	10.1
Разом	22.6	22.3	21.8	21.1	20.3	19.6	20.1	19.9	19.6	19.3	18.8	18.6	18.3	17.9	17.3	16.8	16.2	17.8	17.4

Джерело: [17]

Таблиця 1.4

Прогноз ВВП на душу населення у 2018 році

	Дол.. ВВП на душу населення, 2018	Дохід більше за Україну, разів
Люксембург	104.081	43
Швейцарія	78.967	33
Норвегія	74.930	31
Данія	53.941	22
Швеція	51.569	21
Сан Марино	45.789	19
Нідерланди	45.756	19
Австрія	44.874	19
Фінляндія	43.634	18
Німеччина	42.196	17
Бельгія	41.660	16
Великобританія	38.254	16
Франція	38.087	13
Італія	30.260	11
Іспанія	27.551	11
Мальта	26.884	10
Кіпр	23.687	9
Словенія	21.852	8
Португалія	20.282	8
Чехія	19.651	8
Естонія	18.970	8
Греція	18.489	8
Словакія	17.209	7
Литва	16.006	7

Латвія	15.027	6
Польща	13.454	6
Угорщина	13.313	6
Хорватія	12.488	5
Румунія	10.406	4
Болгарія	7.744	3
Чорногорія	7.020	3
Сербія	5.725	2
Македонія	5.519	2
Албанія	4.493	2
Україна	2.417	
Молдова	2.377	

За таблицями можемо порівняти 2018 рік, а саме кореляцію відношення відсотку тінізації економіки до ВВП на душу населення. Бачимо, що такі країни як Румунія, Болгарія, Прибалтика мають досить високі показники тінізації економіки, і, водночас, ці країни знаходяться в кінці списку показника ВВП на душу населення, що свідчить про залежність цих двох критеріїв. Але можна поставитись до цього розрахунку з двох сторін.

По-перше, тіньову економіку не враховують при розрахунку валового внутрішнього продукту, тому можна засвідчувати, що насправді країни з більшим показником тінізації мають вищі кількісні показники виробленої продукції, але вони не відображені в офіційній статистиці, за рахунок чого офіційний ВВП в країнах на відносно низькому рівні.

З іншого боку, тінізація економіки сприяє стагнації економічної системи країни. Також через сіру економіку країна не отримує достатню кількість податків, що спричиняє негативні зміни в економічній системі та економічній політиці. Також через високу секторальну тінізацію ускладнюються процеси інвестицій та розвитку в галузі, що також може негативно впливати на показник ВВП. Можна зауважити, що кримінальний бізнес, який знаходиться в тіньовій зоні також негативно впливає на населення та загальний рівень розвитку громадян, що призводить до сталої деградації країни.

1.3 Негативні аспекти функціонування тіньової економіки.

Негативні аспекти в сірій економіці переважають над позитивними.

Таблиця 1.5

Негативні та позитивні аспекти сірої економіки

	Негативні	позитивні
соціальний	Збільшення фінансового розриву між багатими та бідними верствами населення	
економічний	Недоотримання податків, формування картелів, вплив олігархії	Вільні та швидкі гроші
політичний	Стимулювання нестабільності, зниження рівня довіри на міжнародному та регіональних рівнях	
юридичний	Порушення законодавчої бази	Стимулювання для модернізації законодавчої бази
моральний	Формування культури корупції та ухилення від податків. Аморальне збагачення.	

Негативні сторони тіньової економіки можна розглядати з різних точок зору, таких як: соціальний, економічний, політичний, юридичний, моральний. Особливістю тіньової економіки є те, що в умовах безконтрольності сірі та чорні бізнеси проявляють стрімкий ріст, що є дуже небезпечним фактором у функціонуванні конкурентів та стабільності в галузях, до яких цей бізнес відноситься. З юридичної точки зору негативні аспекти функціонування тіньової економіки потрібно розглядати в двох напрямках – кримінальна економіка та нелегальна економіка. Кримінальна економіка відрізняється сильним негативним впливом на національну економіку країни та на соціальну ситуацію в країні. В цей кластер відносяться види незаконного отримання прибутку, які можна

класифікувати як кримінальне правопорушення, а саме: торгівля зброєю, наркотичний трафік, проституція, торгівля людьми, корупція, незаконне заволодіння коштами, фінансові махінації, шахрайство та інші. В такому функціонуванні ці види отримання прибутку несуть загрози суспільству, такі як загальне послаблення здоров'я, що в свою чергу сприяє більшому навантаженню на систему охорони здоров'я. Також підвищується кримінальна ситуація в регіоні, яка призводить до збільшення видатків та навантаження на силову систему влади, таку як поліція, прокуратура та інше, так і ставить під загрозу безпеку існування населення в таких регіонах, що призводить до збільшення загального рівня недовіри до влади, поширенню радикальних настроїв, збільшенню кількості залучених до кримінального бізнесу та збільшенню числа жертв цієї системи. Також кримінальна сіра економіка призводить до збільшення розриву між багатими та бідними, що негативно впливає на соціально-політичну ситуацію в країні та спонукає до нестабільних ситуацій в майбутньому. З більш ніж чверті готівкової тіньової економіки (26,2%) становить наслідкова тіньова економіка, де ініціаторами розрахунків є як покупець, так і продавець. Залишок, а саме 73,8%, припадає на пасивну тіньову економіку, де ініціатором є продавець. Лише 38% підприємств малого бізнесу мають можливість оплачувати надані послуги за допомогою електронних розрахунків, що зумовлює високий рівень саме пасивної тіньової економіки. Однак, дослідження показують, що при збільшенні частки безготівкових платежів на 100%, рівень тіньової економіки зменшується на 0,6-0,8% до ВВП, тоді як державні доходи збільшуються на 0,1-0,8% до ВВП.

Підвищення рівню тіньової економіки призводить до погіршення інвестиційного клімату, ділових відносин. Також сіра економіка призводить до зниження рівня соціального захисту виробників.

Досить багато науковців вивчали тематику тінізації економіки та впливу цього явища як на повсякденне життя, так і на макроекономіку. Цікавим аспектом функціонування тіньової економіки є її вплив на добробут населення.

Генрі Сіджвік перший розглядав багатство та добробут з позицій суспільства та окремого індивіда, вказуючи на те, що одні й ті ж поняття мають різне значення в залежності від мікро- та макроекономічних рівнів аналізу. Потреби окремої людини можуть відрізнятись від інтересів суспільства, а ринкова саморегуляція не завжди ефективна для вирішення деяких проблем в суспільстві, зокрема у системі розподілу доходів. Тому, за думкою Сіджвіка, втручання держави може бути необхідним для покращення добробуту населення країни, зокрема, для більш рівномірного розподілу доходів між людьми та перерозподілу їх на користь бідних верств населення. Кращий рівень добробуту для населення країни залежить не лише від більш рівномірного розподілу доходів, але й від кращих умов праці, безпеки та житлових умов, якісної та доступної освіти, медичного обслуговування та відпочинку, менш забрудненого навколишнього середовища. Саме на ці аспекти негативно впливає тіньова економіка. Формування нею нелегальних робочих місць сприяє безконтрольністю над умовами різних сфер життя, які можуть бути контрольовані державою, але тінізація цих процесів значно послаблює контроль над якістю функціонування вищенаведених процесів. Неможливість якісно виміряти реальний рівень добробуту через регіональні та культурні різності країн за теорією Сіджвіка штовхнуло відомого дослідника А. Піга створити власний показник, який відомий у всьому світі як відношення валового внутрішнього продукту на душу населення. Але і цей показник мав свої недоліки через різні соціальні, політичні та економічні причини та відмінності між країнами. Тому через деякий час американські вчені Джеймс Тобін і Вільям Нордгауз запропонували використовувати для цього свій показник Економічного Добробуту (Measure of Economic Welfare, MEW). Він відрізнявся від попередніх тим, що в формування своєї теорії по вимірюванню добробуту враховували не задекларовані процеси в економіці, які не мають місця в офіційній статистиці. Вони враховували та віднімали від валового внутрішнього продукту збитки від забруднення екології, перенаселення в містах, додавали грошову оцінку неринковим операціям в домашніх господарствах і вартість продукції, створену тіньовим сектором

економіки. Пол Самуельсон, який продовжив дослідження вказаної теми, назвав цей показник Чистим Економічним Добробутом (ЧЕД).

Рис.1.1. Чистий Економічний Добробут

Враховуючи дослідження науковців можна зробити висновок, показник тіньової економіки є обернено пропорційним показнику Чистого Економічного Добробуту.

Визначаючи головні сфери сірої діяльності, не враховуючи бізнеси, які функціонують на 100 відсотків в тіні, то лідерами є фінансові та страхові компанії з найвищим рівнем незаконної діяльності - 56%, що пояснюється їхніми зусиллями щодо мінімізації податкового навантаження. Другим за величиною сектором є видобувна промисловість - 49%, Третім сектором є нерухомість з рівнем незаконної діяльності 47%, що охоплює як оренду житла без будь-якої офіційної реєстрації, так і продаж нерухомості за схемою "частково офіційно - частково в руках". В цілому економіка поступово виходить з тіні, з найбільшим зниженням незаконної діяльності в будівництві - на 12%.

РОЗДІЛ 2. ТІНІЗАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ КРАЇН.

2.1 Сучасні детермінанти інноваційно-інвестиційної привабливості країн світу.

Хоча термін інвестиційна привабливість широко використовується, його тлумачення не є чітким, і часто ототожнюється з поняттям "інвестиційної пріоритетності". Однак, інвестиційна привабливість має розумітися як комплексна оцінка переваг та недоліків об'єктів інвестування, яка допомагає інвестору вирішити, чи є прийнятним і доцільним інвестувати в певний економічний об'єкт.

Інвестиційна привабливість країни залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, які взаємодіють між собою та впливають на рівень привабливості. До загальних чинників, що визначають інвестиційний клімат, належать політична та фінансова стабільність, правовий захист інвесторів, розвиток інфраструктури, ринкові відносини, рівень ризиків та питома вага державного сектору.

Головними орієнтирами інвестування є фактичний і потенційний розміри місцевих ринків, економічна і правова стабільність у регіонах інвестування. Найбільш пріоритетним напрямом інвестування вважається галузі та напрями, що вже освоєні та в яких вже створена інфраструктура сприяє подальшому розвитку. У результаті проведеного дослідження теоретико-методичних основ поняття «інвестиційна привабливість» визначено, що це інтегральна характеристика умов та чинників з позиції перспективності створення інвестиційного клімату, достатнього рівня розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, реальних можливостей отримання інвестиційних ресурсів та реалізації інших факторів, які суттєво впливають на формування прибутковості інвестицій і обмеження інвестиційних ризиків.[18, с. 8–9]

Глобальне середовище для міжнародних інвестицій кардинально змінилося з початком війни в Україні, яка відбулася в той час, коли світ ще не оговтався від

наслідків пандемії. Війна має наслідки далеко за межами її безпосереднього оточення, спричиняючи кризу вартості життя що зачіпає мільярди людей по всьому світу, а зростання цін на енергоносії та продукти харчування знижує реальний дохід і посилює борговий стрес. Невизначеність інвесторів та їхня неохочість до ризику можуть спричинити значний тиск на глобальні прямі іноземні інвестиції.

В країнах Азії, за рахунок тісних інвестиційних зв'язків в регіоні, вплив є менш відчутним ніж на інші країни, в які потік інвестицій залежатиме від того, наскільки вони стійкі до продовольчої, паливної та фінансової кризи. Економічна і політична нестабільність - ключові фактори, що визначають міжнародні приватні інвестиції, зараз знаходяться в дуже крихкому положенні. Якщо згадати минуле, то востаннє ціни на продовольство були такими високими під час продовольчої кризи 2007-2008 років коли відбулися масові заворушення в більш ніж 60 країнах. Поточні інвестиційні тенденції в цих сферах не є однозначно позитивними. Хоча глобальні потоки ПІІ суттєво зросли у 2021р, інвестиції в промисловість залишаються слабкими і значно нижчими за допандемічний рівень, особливо в найбільш вразливих країнах. Інвестиції в ЦСР - проектне фінансування в інфраструктуру, продовольчу безпеку, водопостачання та санітарію, охорону здоров'я - залишаються слабкими, особливо в країнах третього світу. Інвестиції у пом'якшення наслідків зміни клімату, особливо у відновлювані джерела енергії, стрімко зростають, але більша їх частина поступає в розвинені країни, а інвестиції в адаптацію до зміни клімату продовжують значно відставати. Деякі нові індикатори свідчать про те, що війна в Україні може стати регресом в енергетичному переході, оскільки збільшиться видобуток природного газу та нафти в країнах, які раніше взяли на себе зобов'язання скорочувати викиди.[19]

Інвестор (фонд, країна, ТНК, тощо) використовує різні методи оцінки доцільності інвестування в відповідні регіони та галузі. Серед методів ризику основними оцінка ризику за статистичним методом та методом експертних оцінок.

Статистичний метод визначається зіставленням кількості негативних подій до загальної кількості подій того ж роду:

$$E = (\text{кількість негативних подій } x / \text{загальна кількість подій}) \times 100\%$$

Метод експертних оцінок: визначається за результатами опитування. Як правило, метод включає додаткові прийоми обробки, а саме відкидання крайніх та виведення середніх оцінок

Порівняльний метод: полягає у зіставленні ризику для певного об'єкта з ризиком для іншого подібного об'єкта.

Окрім ризиків існують сприятливі фактори інвестування в певну країну або регіон:

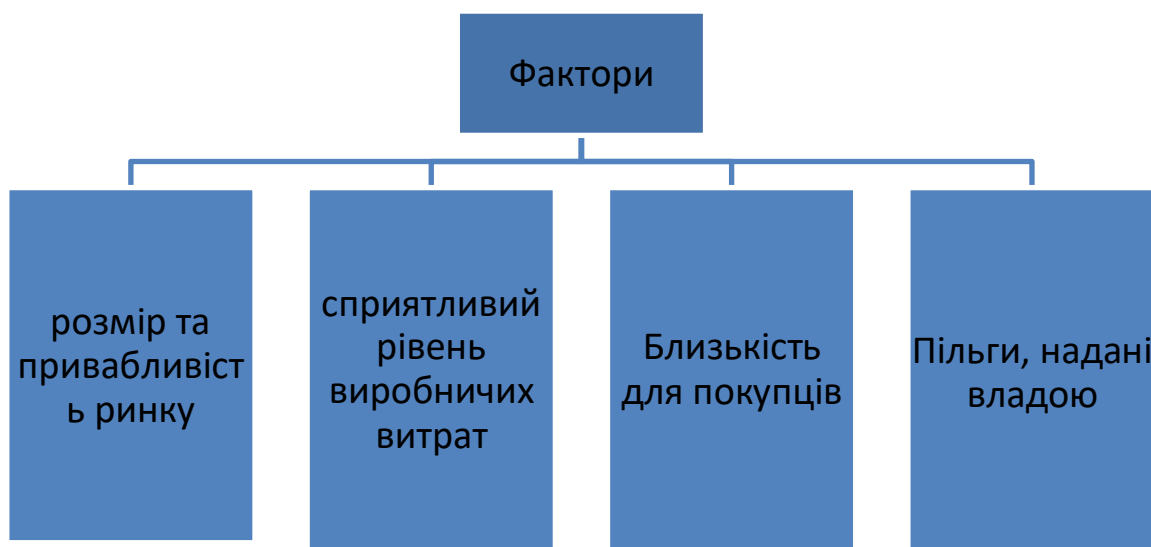

Рис.2.1. Фактори інвестування

Міжнародні корпорації або бізнеси при прийнятті рішень оцінюють як ризики, так і потенційні прибутки, для яких використовуються різні класифікації ефективності. Серед детермінантів ефективності можна виокремити 3 основні: Економічний, фінансовий та бюджетний. Існують також політичні та соціальні, але здебільшого прорахунком цих показників та загалом зацікавленістю в них

виступають держави або ТНК, які зацікавлені впливом на економіко-політичну та соціальну ситуацію в певному регіоні.

Економічний детермінант можна охарактеризувати як той, що враховує витрати та результати, що пов'язані з реалізацією міжнародного або регіонального проекту або бізнесу, виходячи за межі інтересів його прямих учасників і враховуючи вартісну оцінку. Показник економічної ефективності може використовуватись в рамках певної країни, галузі, території, на якій реалізується проект.

Комерційний детермінант відображає фінансові наслідки від реалізації проекту для безпосередніх учасників цього ж проекту.

Бюджетний детермінант визначає фінансові наслідки від реалізації проекту для бюджетів різного рівня. За рівнями бюджети поділяють на державний, регіональний та місцевий.

Наступним рівнем ефективності міжнародних інвестицій є їх ефективність за групами:

Рис.2.2. Критерії ефективності міжнародного інвестування

В процесі розрахунку проекту важливе обґрунтування потенційних вкладень. Доцільність реалізації проекту визначається після того, як інвестори мають чітке розуміння мети проекту, впливу на поточну і перспективну діяльність компаній-учасниць, змін або незмінності організаційної структури, термінів для досягнення результатів та обсягу інвестицій, який буде потрібний протягом визначених термінів.

Для індивідуального розрахунку прибутку як приватні інвестори, так і корпоративні використовують розрахунок ставки дисконтування. Це показник, що показує швидкість повернення інвестиційного капіталу.

Дисконтна ставка (або коефіцієнт дисконтування) розглядається як критерій щорічного відсотка повернення інвестованого капіталу і перебуває у такій залежності від банківської відсоткової ставки:

$$d(t) = r(t) / (1 + r(t)),$$

де $d(t)$ – норма дисконту, частки од.;

$r(t)$ – ставка відсотка (норма доходності), частки од.

Ставка $d(t)$ обирається, коли за базу порівняння береться сума, що повертається, а $r(t)$ – коли досліджується вихідна сума інвестиційних коштів [20]

Для розрахунку важливим є регіональні особливості територій інвестування, тому потрібно брати до уваги й особливості валюти країни, яка виступає об'єктом інвестування

$$i = (1 + H_n) \times (1 + \pi) \times (1 + r_k) - 1,$$

де i – ставка дисконтування:

H_n - мінімально гарантована реальна норма прибутковості у постійних цінах (депозитна ставка для юридичних осіб);

π – темпи інфляції;

r_k – поправка на ризик. [20]

Крім ставки дисконтування є важливим і метод оцінки міжнародних інвестицій:

Метод чистої теперішньої вартості – (NPV – Net Present Value) – Якщо міжнародний проект передбачає разову інвестицію (2.1):

$$VAN = -l_0 + \sum_{t=1}^n \frac{F_t}{(1+k)^t} = -i_0 + \frac{F_1}{(1+k)} + \frac{F_2}{(1+k)^2} + \dots + \frac{F_n}{(1+k)^n} \quad (2.1)$$

Цей метод сприяє оцінці вартості проекту.

При довгострокових інвестиціях можна скористатись наступними формулами:

Якщо передбачає послідовне міжнародне інвестування: (2.2., 2.3)

$$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+i)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{l_j}{(1+i)^j} \quad (2.2)$$

Або

$$NPV = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+i)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{l_j}{(1+n)^j} \quad (2.3)$$

Де m – кількість років міжнародного інвестування

j – роки міжнародного інвестування

l_j – обсяг інвестиційних коштів у j -му році міжнародного інвестування

n – прогнозований середній щорічний рівень (темп) інфляції.

Цей метод є ефективним як при інвестиціях в однотипну валюту, так і зарубіжних. Він допомагає відслідковувати та прогнозувати повернення інвестицій та прибутків на регіональному рівні та сприяє розумінню постановки планів щодо майбутніх інвестицій.

Якщо $NPV > 0$, то міжнародний проект слід прийняти, тому що вартість (цінність) компанії зросте, збільшиться курс акцій. Якщо $NPV < 0$, то міжнародний проект слід відхилити. При нульовому значенні проект є ні прибутковим, ні збитковим, що на практиці малоймовірно.

Метод індексу рентабельності (доходності) міжнародних інвестицій – P_i (profitability index)

При разовій інвестиції:

$$Pi = [\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+i)^k}] / I \quad (2.4)$$

При послідовному міжнародному інвестуванні:

$$Pi = [\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+i)^k}] / [\sum_{j=1}^m \frac{I_j}{(1+i)^j}] \quad (2.5)$$

Або

$$Pi = [\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+i)^k}] / [\sum_{j=1}^m \frac{I_j}{(1+n)^j}] \quad (2.6)$$

Якщо $PI > 1$, то міжнародний проект слід приймати. Якщо $PI < 1$, то міжнародний проект слід відхилити. Якщо $PI = 1$, то міжнародний проект ні прибутковий, ні збитковий. Необхідний додатковий аналіз.

За теорією Гутмана частка тіньової економіки розраховується наступною формулою (2.7):

$$T_{M\Gamma t} = \frac{1-f_t}{f_{t-1}} \quad (2.7)$$

де $T_{M\Gamma t}$ – рівень тіньової економіки; $f(t)$ – показник відношення обсягу депозитів до грошового агрегату в періоді, що аналізується; $f(t-1)$ – показник відношення обсягу депозитів до грошового агрегату в такому самому періоді попереднього року. [21]

Існує безліч методів оцінки міжнародних інвестицій, але, виокремивши основні, можна зазначити, що всі вони націлені на розрахунок потенційного прибутку.

2.2 Вплив тінізації економіки на інноваційно-інвестиційну привабливість: країно-регіональні особливості.

Більшу частину тіньової економіки мають країни третього світу та країни, що розвиваються. Цьому сприяє як корупція, що складається через фактори

нестабільної економіки, сталої соціальної сегрегації та недосконалості юридичного підґрунтя, так і стрімке знецінення національної валюти, що сприяє небажання сплатувати податки, зберігати кошти та розраховуватись у іноземній валюті. Досліджуючи інвестиційну привабливість України можна зробити висновок, що за останні роки спостерігається негативний тренд інвестиційної привабливості. Інвестицій в оборотний та основний капітал в 2016му році був 21.7% до ВВП, а в 2020 му він складав 7.5%. У 2021 му році маємо приріст до 10%, що обумовлено виходом з пандемічної кризи. Але цей показник залишається меншим за аналогічні показники в Європейських країнах, що розвиваються, в два-три рази, що свідчить про низький рівень довіри до українського інвестиційного середовища. За рахунок кредитів українських банків та інших позик фінансувалися лише 3,3% капітальних інвестицій в Україні в 2021 му році, тоді як понад 72% капітальних інвестицій фінансувалося коштами підприємств, а близько 13% – за рахунок державного та місцевих бюджетів. Збільшення іноземних інвестицій в економіку України було досягнуто переважно за рахунок реінвестованих доходів іноземних інвесторів, які складають \$5,6 млрд за 11 місяців 2021 року. Проте, наразі надходження нових іноземних інвестицій у капітал українських підприємств за період з січня по листопад 2021 року дуже низькі, лише близько \$800 млн. Це є найнижчим обсягом з 2014 року, за винятком 2020 року, та на порядок менше, ніж у період з 2005 по 2013 рік, коли в середньому за рік інвестували \$6,2 млрд. Цей низький рівень інвестування обмежує продуктивність економіки та ефективне використання її потенціалу, що, у свою чергу, призводить до низьких темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі. Слабкість державних інститутів є однією з найбільших проблем інноваційно-інвестиційної привабливості України. Це призводить до проблем з захистом прав інвесторів, корупції та багатьох інших наслідків. Згідно з дослідженням Європейської бізнес-асоціації, індекс інвестиційної привабливості України в другій половині 2021 року знизився до 2,73 балів з 5-ти можливих, що порівнюється з 2,84 балами у першому півріччі. Відповідно до проведеного опитування генеральних директорів підприємств,

слабка судова система, високий рівень корупції та тіньова економіка залишаються на перших трьох місцях серед ключових перешкод розвитку інвестиційного клімату. За результатами опитування Американської торговельної палати, основними пріоритетами для поліпшення бізнес-клімату в Україні є впровадження реальної та ефективної судової реформи, верховенства права, справедливого правосуддя та викорінення корупції за відсотками 93%, 52%, 26% та 23% відповідно. Іншими важливими напрямками є гарантування прозорості податкової політики та чесної конкуренції, забезпечення макроекономічної стабільності та захист інвестицій та прав власності. [21]

Модель складається з восьми основних блоків: блоку (сектору) формування офіційного ВВП (GDP block), блоку (сектору) міжнародної торгівлі (Trade block), блоку формування обсягів тіньового ВВП (Shadow GDP block), блоку (сектору), що відображає ринок праці (Labor market block), блоків формування обмінного курсу (Exchange rate block), міжнародних резервів (Reserves block), інфляції (Inflation block) та відсоткових ставок (Interest rates block).

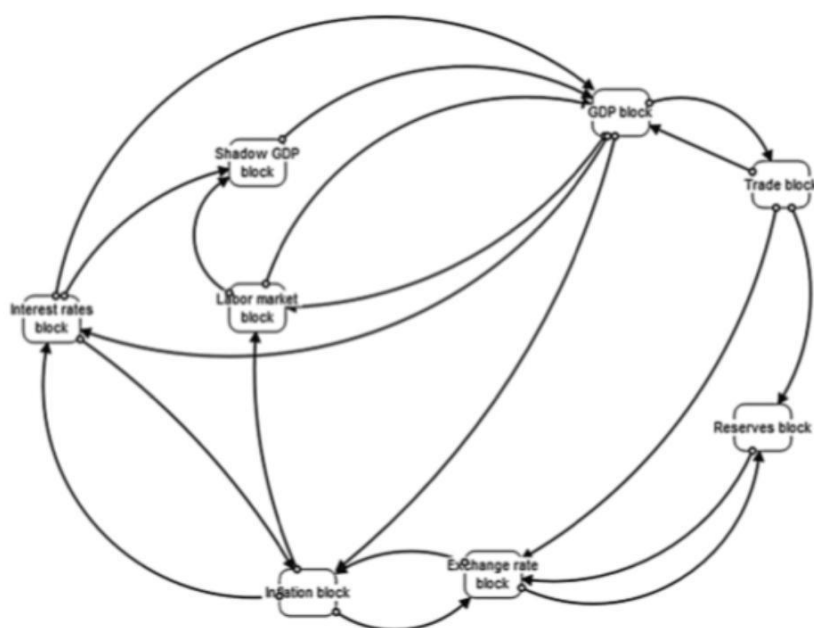

Рис.2.3. Основні блоки моделі

Узагальнена формалізована схема взаємозв'язків між основними блоками імітаційної макроекономічної моделі України з урахуванням тіньового сектору

Міжнародна торгівля впливає на обмінний курс, оскільки змінює попит та пропозицію валюти в країні. Сектор обмінного курсу пов'язаний з міжнародними резервами, оскільки найбільші коливання обмінного курсу згладжуються за рахунок валютних інтервенцій. Потім, відбувається оцінювання впливу коливань обмінного курсу на зміни інфляції. Крім того, визначається правило зміни облікової ставки та її вплив на ставки комерційних банків за кредитами та депозитами, що відноситься до блоку процентних ставок. Процентні ставки впливають на динаміку змінних трьох блоків - тіньового та офіційного ВВП та інфляції.

Для правильного створення макроекономічної моделі важливо розуміти, як взаємодіють не тільки основні блоки моделі, але й які саме змінні пов'язані між собою. Узагальнену діаграму причинно-наслідкового зв'язку між змінними в розробленій макромоделі показано на рис.2.4 . У діаграмі наведено всі взаємозв'язки між змінними макроекономічної моделі, яка містить 7 петель (R1, R2, R3, B1, B2, B3, B4). Залежно від напрямку зв'язків між змінними, петлі зворотного зв'язку можуть бути підсилювальними (R) та балансуєчими (B). Петля B1 описує, як економічне зростання або спад змінюють структуру зайнятості і безробіття, а також вплив останнього на обсяги тіньового сектору.

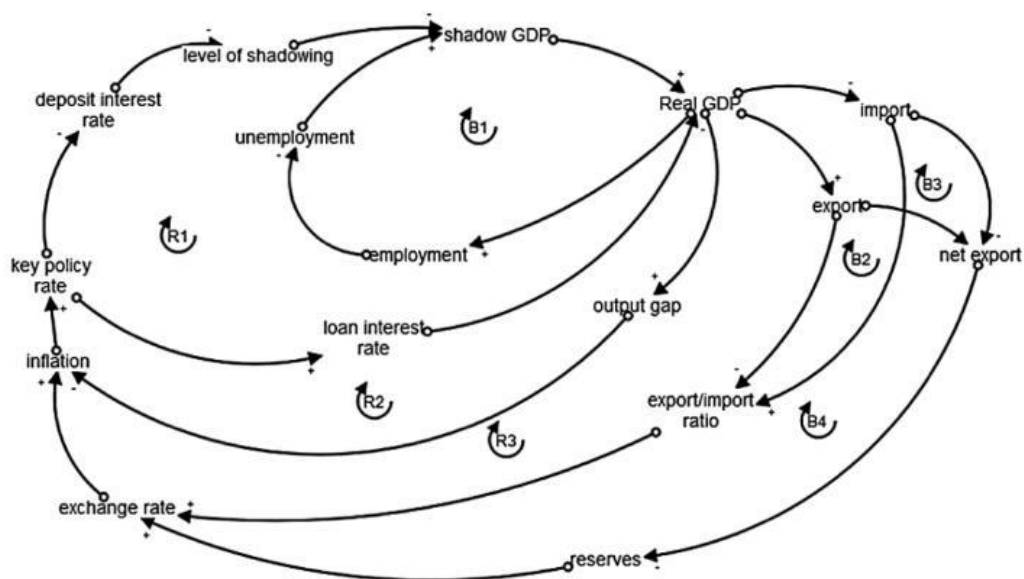

Рис.2.4. Діаграма причинно-наслідкового зв'язку між основними змінними імітаційної макроекономічної моделі України з урахуванням тіньового сектору розробленої макромоделі

Джерело:[21]

Петлі R1 та R2 є ключовими факторами, що визначають вплив реального ВВП на його розрив, який в свою чергу є важливим фактором тиску на ціни в економіці. З огляду на динаміку інфляції, формується облікова ставка, яка відіграє важливу роль у визначенні ставок комерційних банків за депозитами, які, в свою чергу, впливають на рівень тінізації української економіки. Петлі R3 та B2 показують, як зміна обсягів виробництва впливає на торгівлю та обмінний курс через співвідношення експорту та імпорту. Коливання обмінного курсу, у свою чергу, впливають на внутрішні ціни. Відмінністю петель B3 та B4 від двох попередніх є врахування рівня міжнародних резервів, оскільки до 2016 року фіксоване значення обмінного курсу підтримувалось шляхом купівлі/продажу валюти. обсяги експорту та імпорту є важливими складовими реального ВВП. Їх розраховують за класичною формулою визначення рівня виробництва за витратами. Обмінний курс гривні до долара формується на основі балансу торгівлі, а флуктуації обмінного курсу впливають на інфляцію, яка є одним з основних індикаторів макроекономічної стабільності. Для коригування обмінного

курсу може використовуватися купівля/продаж валюти з міжнародних резервів центральним банком.

Додатково, на рівень інфляції чинить тиск відхилення реального ВВП від свого потенційного рівня, який досягається при максимальній ефективності економіки. Підвищення облікової ставки встановлюється з огляду на поточне та прогнозоване зростання цін у країні, і має безпосередній вплив на ставки комерційних банків за кредитами та депозитами, що в свою чергу впливає на стимули до споживання та заощаджень у реальному секторі. Крім того, темпи зростання реального ВВП, мінімальної заробітної плати та інфляції визначають рівень середньої заробітної плати. Підвищення середньої заробітної плати, разом з іншими важливими змінами в бізнес-середовищі, може призвести до збільшення тіньового ВВП, оскільки підприємства змушені платити вищі зарплати, що зменшує їхній прибуток і може вести до появи неофіційної економіки. У цьому контексті важливо зазначити, що розроблена агрегована імітаційна макромодель української економіки з тіньовим сектором є потужним інструментом дослідження, який можна використовувати для аналізу впливу різних чинників на макроекономічну стабільність та економічне зростання країни з урахуванням рівня тінізації економіки.

Тінізація економіки обумовлюється різноманітними чинниками та видами тіньової діяльності. З точки зору соціального формування тіньової економіки можна виокремити кримінальний бізнес. Через призму кримінальної діяльності можна найбільш детально розглянути регіональні особливості тінізації економіки. В апофеозі своєї діяльності кримінальний бізнес здатний впливати на владу, формуючи кримінальну олігархію. Також, кримінальний бізнес спонукає до формування кланової системи ведення бізнесу, яка також має жорстку ієрархію. Формування таких кланових систем може призводити до кланових війн, в які будуть втягнуті не тільки учасники клану, а й цивільне населення, яке не причетне до кримінальних поділів. Також будуть втягнуті правоохоронні органи, що також має негативні наслідки. Яскравим прикладом кланових війн можна назвати

ситуацію в Мексиці, Бразилії . В цих країнах надзвичайно розвинений кримінальний бізнес, яскраво виражений розрив між бідним та багатим населенням. Як наслідок, у бідного населення із альтернатив вибору залишається або працювати все життя за мінімальну заробітну плату, або долучитись до кримінального бізнесу. В Україні також є подібні кейси. Такий феномен як «бурштинові війни» набув розголосу відносно нещодавно, у 2016 році, коли конфлікти переросли у сутички з поліцією. У поліссі у 2010 х роках почали незаконно видобувати бурштин і цей бізнес був неконтрольованим. За рахунок корупційних схем на місцевому рівні правоохоронці закривали очі на незаконний видобуток корисних копалин, а, як я зазначав вище, це є каталізатором для стрімкого росту кримінального бізнесу. Серед причин також можна виокремити складну систему права видобутку корисних копалин на цій території, проблему юридичного оформлення права власності на ділянки , складність самої процедури отримання дозволу, та низька зайнятість населення в регіонах видобутку призвели до нелегального видобутку бурштину в масштабах більше 300 тисяч тонн в рік, тільки по офіційним даним. [14]. У 2017 році конфлікт набув пікової стадії, коли місцеві жителі блокували роботу правоохоронних органів та були конфлікти, через які було відкрито багато кримінальних справ, які згодом отримали назву «Бурштинові справи». Ситуація дійшла до рівня, коли змушений був втручатись головний орган країни – Верховна Рада, та в терміновому порядку розробляти закон про видобування бурштину в Україні. Звичайно, це є яскравим прикладом негативного впливу виду тіньової економіки на країну. За 5-10 років було вивезено до тисячі тон корисних копалин, а саме дорогоцінного каміння. З цих коштів не були сплачені ні податки, ні плата за видобуток корисних копалин. Держава втратила значну кількість дорогоцінних копалин, кошти за які осіли в руках злочинців. Саме для недопущення таких ситуацій важливо вчасно реагувати на розвиток кримінального бізнесу в регіонах, а при унеможливленні його викорінення –контролювати цей процес задля його непоширення та унеможливлення росту. У 2018 році рівень тіньової економіки в Україні становив 30% до ВВП, що є найнижчим показником за останні 11 років. Проте, тіньові

операції в країні складають $\frac{1}{4}$ частину від офіційного ВВП, що в денних цифрах дорівнює 846 млрд. гривень.

2.3 Кількісно-якісний вимір тінізації економіки України.

Саме під час нестабільності сірі кошти вливаються в легальні бізнеси та, з одного боку покращують економічну ситуацію на мікро та макро рівнях, але з іншого боку отримують владу та вплив на сектори, а в деяких випадках і цілі галузі в економіці. Яскравим прикладом є період розпаду радянського союзу та перехід до приватизації державних об'єктів та підприємств. Саме тоді за рахунок чорних або сірих грошей деяким громадянам та групам людей вдалось заволодіти більшістю надприбуткових підприємств за рахунок мобільності їх активів та національної кризи, обмеженості ресурсів. Також більш детального огляду потребує корупційний аспект тіньової економіки. Водночас 17,1% населення та 7,9% бізнесу були залучені до корупційних відносин у зв'язку з вимогою з боку представників органів влади або організацій та установ у відповідних сферах щодо здійснення неофіційних платежів або надання послуг. Це також значуще менше, ніж показники 2021 року, які становили 25,9% та 12,1% відповідно. Таким чином, поряд із зниженням рівня залученості респондентів у корупційні відносини, зберігається тенденція, що побутова корупція більш поширена, ніж корупція у бізнесі, а громадяни, що опинилися в корупційній ситуації, частіше, ніж підприємці, є ініціаторами її створення. Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення у сферах наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Зведені показники оцінки корупційного досвіду населення у сферах

Сфера діяльності	Корупційний досвід за самооцінкою	Виступали ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогами	Стикалися зі сферою
------------------	-----------------------------------	---	--	---------------------

	Від ти, хто стикається зі сферою			
Діяльність правоохоронних органів (патрульна поліція, Національна поліція, СБУ, прокуратура)	↓32,7% (-17,4 в.п.)	↓6,3%	↓24,6%	↑6,8%
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	28,7% (-0,1 в.п.)	14,8%	27,6%	↓11,7%
Діяльність сервісних центрів МВС	↓26,7% (-11,1 в.п.)	18%	20,5%	7,8%
Послуги закладів вищої освіти	↓25,7% (-12,7 в.п.)	11,6%	↓26,2%	11,9%
Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	↓24,9% (-14,5 в.п.)	↓11,4%	↓23%	↓51%
Будівництво та земельні відносини	↓23,9% (-21,4 в.п.)	8,6%	↓27%	3,5%
Послуги закладів освіти (комунальні дитячі садки)	↓15,5% (-17,8 в.п.)	9,2%	15,3%	↓8,3%
Послуги закладів освіти (початкова та середня освіта)	↓13,0% (-20,5 в.п.)	12,0%	↓8,4%	21,4%
Гуманітарна допомога	11,7% (НД)	5%	8,9%	16,7%
Надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (крім ЦНАП та сервісних центрів МВС)	↓9,9% (-8,1 в.п.)	7,4%	↓11%	↑8,5%
Діяльність Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП)	↓6,2% (-5,2 в.п.)	6,8%	↓6,1%	↑22,8%

Джерело: [29]

За даними національного агентства з запобігання корупції ініціювання корупції надходить як від посадовців, так і від громадян, що свідчить про сильний рівень втягнення населення в корупційні процеси на всіх рівнях. Під час порівняння результатів досліджень 2021 та 2022 років в окремих сферах можна помітити стабільну тенденцію до збереження певного рівня корупції в Україні. Зокрема, дослідження показали, що частка респондентів, які звикли вирішувати питання через корупційний спосіб, залишається значущою, особливо в сферах діяльності сервісних центрів МВС, медицини, будівництва та землеустрою, дошкільної та початкової освіти, надання адмінпослуг органами влади та місцевого самоврядування для населення, і в діяльності митниці для бізнесу. Проте, порівняно з показниками 2021 року, знизився рівень залученості респондентів до корупційних відносин. У 2022 році 17,1% населення та 7,9% бізнесу були залучені до корупційних відносин, що менше, ніж у 2021 році (25,9% та 12,1% відповідно). Ці дані підтверджують тенденцію до зниження рівня корупції в Україні. Проте, варто відзначити, що побутова корупція є більш поширеною, ніж корупція в бізнесі, і громадяни, що опинилися в корупційній ситуації, частіше є ініціаторами її створення, ніж підприємці [10].

Кошти, які були передані чиновнику як хабар, є тіньовими, оскільки не були зареєстровані в державному обліку. Ринкові конкурентні механізми порушуються, оскільки підприємства, які отримують хабарі, можуть мати перевагу над більш конкурентоспроможними компаніями. Це може привести до того, що деякі суб'єкти господарювання будуть примушені працювати в тіньовому секторі. Багато тіньових схем відомі контролюючим органам, проте вони залишаються нерозкритими через корумпованість деяких працівників. Тіньові та корупційні схеми, які використовуються для отримання прибутку, можуть призвести до зменшення кількості ефективних приватних власників. Корупційні схеми, які використовуються для відмивання бюджетних коштів, можуть підривати довіру суб'єктів господарювання до державних органів, що може привести до їх ухилення від сплати податків. Також необхідно

переформулювати потребу в реформуванні системи регулювання економіки, щоб замість існуючої, запровадити нову систему з новою структурою та принципами. Для цього потрібно змінити державні органи та регуляторні акти, які сприяють надмірній бюрократизації. Поліпшення роботи органів влади та законодавчого забезпечення підприємницької діяльності значно знизить стимули до тіньової діяльності та поліпшить державний контроль за такими операціями. Ще одним фактором, який завжди стимулював зростання тіньової діяльності в Україні, було надмірне податкове навантаження на фонд оплати праці. [11]

Серед причин тінізації економіки України є й системні чинники. Це такі чинники, які мають постійний характер та їх подолання потребує значного ресурсу та часу. Серед них можна виокремити наступні ключові чинники:

- низький рівень захисту прав власності, зауважили експерти рейтингу економічної свободи (EconomicFreedomIndex 2021), що формується HeritageFoundation, визнали рівень захисту прав власності в Україні недостатньо ефективним, оцінивши його на рівні 48,5 балів (за 100 можливих) .

- недостатній рівень захисту інтелектуальної власності, згідно з Міжнародним індексом прав власності (InternationalPropertyRightsIndex) 2021 спостерігались позитивні рухи країни за рівнем піратства у сфері авторського права (на 1 пункт до 88 місця серед 129 країн). Водночас незадовільною залишається ситуація із захистом патентів (57 місце), простотою доступу до позик (103 місце) та сприйняттям захисту інтелектуальної власності (107 місце відповідно).

- низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку; Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих НКЦПФР у січні-вересні 2021 року, становив 66,17 млрд грн, що менше на 20,84 млрд грн порівняно з відповідним періодом 2020 року (87,01 млрд грн). Активність інвесторів на ринку акцій залишалася незначною, про що свідчить

здійснення ними поодиноких угод з індексоутворюючими акціями. Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом зазначеного періоду зафіксовано з ОВДП – 312,81 млрд грн (98,54% від загального обсягу торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом січня-вересня 2021 року). На біржовому ринку спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох фондових біржах “Перспектива” та “ПФТС”, що становило 97,68% вартості біржових контрактів.

- недосконалість судової системи країни (основними вадами якої експерти визначають недостатню ефективність гілок судової системи), як наслідок, низький рівень довіри суспільства та інвесторів до неї; Довідково: за результатами рейтингу економічної свободи (EconomicFreedomIndex 2021) експерти зробили висновок про необхідність реформування судової системи з метою поліпшення її ефективності та оцінили її поточний стан на рівні 41,1 балів (зі 100 можливих) із погіршенням позиції України на 1,1 балів порівняно з попереднім рейтингом.

- високий рівень корупції в країні; Згідно з даними рейтингу “Індекс сприйняття корупції 2021” оцінили рівень корупції в Україні у 32 бали, що на 1 бал менше ніж у рейтингу 2020 року (за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найвищий рівень корупції відповідно до сприйняття респондентів, а 100 - найнижчий). Це відповідає 122 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу (117 місце серед 180 країн у рейтингу 2020 року). За висновками експертів рейтингу, в Україні зріс тиск на антикорупційну екосистему (у тому числі через тривалу відсутність постійних керівників в інституціях); запроваджені зміни до антимонопольного законодавства могли нашкодити бізнесу у захисті прав під час оскарження публічних закупівель; загострилось втручання у роботу Вищого антикорупційного суду; затримується імплементація судової реформи. Як наслідок, низка зазначених негативних подій нівелювала антикорупційні досягнення.

- наявність територій, непідконтрольних Уряду, утворених у ході збройної агресії на сході країни, та, як наслідок, зростання “потенційних можливостей” для застосування схем контрабанди товарами [9].

Слід зауважити, що фактором функціонування та зростання рівня тіньової економіки є неузгодженість та конфлікти у політичній сфері. У цьому питанні найголовнішою проблематикою є відносини влади та бізнесу. Формування надбагатих бізнес магнатів створює злиття взаємовідносин бізнесу та влади, що позитивно впливає на створення олігархії, яка підсилює свій тиск на владу, що, в свою чергу, сприяє прийняттю законів, які послаблюють позицію держави та спрямовані на збагачення олігархів. В свою чергу збагачення невеликої кількості класів, які мають вплив на владу, сприяє погіршенню принципів соціальної справедливості. Також варто зауважити, що такі процеси також мають негативний вплив на малий та середній бізнес, що є основою економічної системи України. Саме малий та середній бізнес забезпечує більше 50% робочих місць в Україні. Підсилюючи монополізацію олігархічних підприємств малий та середній бізнес втрачає конкурентоспроможність, що призводить до економічної скрути, втрати позицій в розвитку інновацій та технологій.

Тіньова економіка утворюється за рахунок виникнення незареєстрованої економічної діяльності, яка не входить до офіційної статистики. Класифікувати види тіньової економіки можна також за відсотковим недоотриманням коштів в бюджет. На перших позиціях стоїть недовиплата або не офіційна виплата заробітної плати. Найбільше це стосується сільськогосподарського, будівничого секторів та у побутових послугах. За попередніми розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у 2021 році в Україні становив 32% від обсягу офіційного ВВП, що на 2 в.п. більше за показник 2020 року. [9]

Ще один клас недоотримання коштів спостерігається в підприємствах, в яких допустимі розрахунки готівкою та вони мають перевагу перед розрахунками по розрахунковим рахункам. Недооблік цих коштів напряду веде до несплати

податків, як мінімум податку на додану вартість, воєнного збору та інших. Це призводить до маніпулювання ціною, недоотримання податків Україною. Також за рахунок несплати податків фірми-порушники мають перевагу перед іншими фірмами, адже можуть запроваджувати демпінгові ціни на свою продукцію. За рахунок цього в них є можливість отримувати більше замовлень та займати більшу частку на ринку. Велику долю збитків для держави несуть фабрики, які виробляють або поставляють акцизну продукцію і займаються контрабандою. Враховуючи те, що ціна на акцизну продукцію формується як з урахуванням ПДВ, так і акцизного збору, ухилення від цих податків призводить до значних збитків держави та незаконного збагачення правопорушників. Для української економіки характерно значне рівень тінізації, що становить близько 30-32%. У зв'язку з цим, необхідно дослідити вплив зростання неофіційної зайнятості на обсяги тіньового виробництва та, відповідно, на доходи державного бюджету. Збільшення тіньової зайнятості, яке викликано, наприклад, недоліками в податковому законодавстві, низькими реальними доходами населення, корупцією, високим рівнем бюрократії та іншими факторами, одночасно призводить до зростання тіньового ВВП і дефіциту державного бюджету. Підприємства прагнуть уникнути оподаткування, що призводить до значного зменшення доходів державного бюджету. Для його фінансування необхідні додаткові зовнішні запозичення, що збільшує державний борг та сприяє погіршенню інфляційних та девальваційних очікувань. Зростання тіньової зайнятості та тіньового ВВП породжує також зростання інфляції через ефект перенесення коливань обмінного курсу на внутрішні ціни, що вимагає проведення рестрикційної монетарної політики.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РІВНЯ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ.

3.1 Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості України.

Інвестиції є рушійною силою в багатьох національних економіках. Саме з інвестицій починається будь-який бізнес, що, в свою чергу, забезпечує рух

капіталів. Швидкість обертів грошових мас грає значну роль в розвитку економіки. Саме через це в макроекономічних формулах та оцінках швидкість руху капіталу завжди береться до уваги. Без цього показника неможливо оцінити економічний стан країни та стан великих підприємств, стан можливостей прибутку або його відсутності.

В сьогоденні час інвестиції відіграють вирішальну роль в економіці України через надзвичайно високі видатки на війну, стабілізацію економічної ситуації та функціонування воєнної економіки загалом. Україна це держава з економікою, що розвивається і має досить великий потенціал через багато факторів, таких як географічне розміщення, демократична політична система, дешева робоча сила, розвинута інфраструктура, надійний енергетичний комплекс. Також відзначають високий рівень загальної освіти населення, що забезпечує кваліфіковані кадри в будь-який іноземний проект та знання англійської мови, що полегшує комунікацію між інвесторами та адміністрацією на регіональному та місцевому рівнях. До негативних факторів інвестиційної привабливості відносять високий рівень тіньової економіки, який включає в себе корупцію, виготовлення контрафактної продукції, нелегальний бізнес, кримінальний бізнес, ухилення від податків. Окремо відзначають недосконалу судово-правову систему, що спричиняє невпевненість та незахищеність інвесторів.

Незважаючи на вищеперераховані мінуси, Україна впродовж багатьох років регулярно залучає прямі міжнародні інвестиції, вдало виходить на ринок з євро бондами та іншими облігаціями, розвиває систему захисту інвесторів. Економічне та фінансове стратегічне планування країни сприяє залученню міжнародних інвестицій, політики та економісти розуміють важливість таких грошових потоків, так як країна отримує не тільки капітал, а й новітні інноваційні технології, які сприяють подальшому розвитку національного промислового, інформаційного та інших комплексів.

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2022 рр (млн..дол. США)

	ППІ в Україну		ППІ з України		Сальдо	
2002	693	731	-5	18	698	
2003	1424	291	13	-9	1411	102.1%
2004	1715	6093	4	271	1711	21.3%
2005	7808	-2204	275	-408	7533	340.3%
2006	5604	4287	-133	806	5737	-23.8%
2007	9891	1022	673	337	9218	60.7%
2007	10913	-6097	1010	-848	9903	7.4%
2009	4816	1679	162	574	4654	-53%
2010	6495	712	736	-544	5759	23.7%
2011	7207	1194	192	1014	7015	21.8%
2012	8401	-3902	1206	-786	7195	2.6%
2013	4499	-4089	420	-309	4079	-43.3%
2014	410	-868	111	-162	299	92.7%
2015	-458	4268	-51	67	-407	-236.1%
2016	3810	-118	16	-8	3794	1032.2%
2017	3692	763	8	-13	3684	-2.9%
2018	4455	1405	-5	653	4460	21.1%
2019	5860	-6728	648	-566	5212	16.9%
2020	-868	7555	82	-280	-950	-116.2%
2021	6687	-5849	-198	542	6885	824.7%
2022	838	731	344	18	494	-92.8%

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства Фінансів

При аналізі прямих іноземних інвестицій також важливо враховувати Індекс Інвестиційної Привабливості України, який вимірюється ЕВА з 2008 року. Індекс формується шляхом опитування представників бізнесу, де 1 бал відповідає дуже поганим інвестиційним перспективам, 3 бали - нейтральна оцінка, а 5 балів – найкращі перспективи для інвесторів:

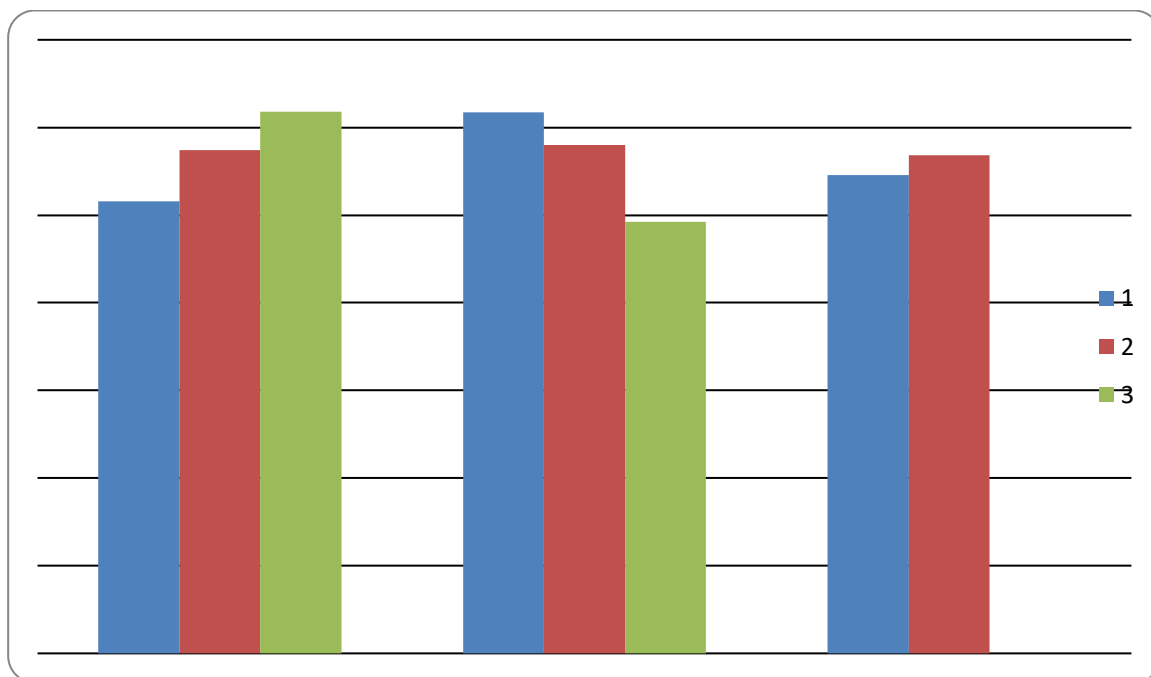

Рис. 3.1. Індекс Інвестиційної Привабливості України у 2016,2019 та 2022 роках

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства Фінансів

Під час вивчення структури прямих іноземних інвестицій, було виявлено, що найбільш привабливими для іноземних інвесторів галузями були промисловість, торгівля та операції з нерухомим майном. Наприклад, у 2020 році найбільша частка прямих іноземних інвестицій в економіку України склала 33% і була вкладена у сектор промисловості, тоді як найменша частка прямих іноземних інвестицій, а саме 6%, була вкладена у професійну, наукову та технічну діяльність.

Щодо відтоку інвестицій з України, то найбільші обсяги відтоку відбулися з професійної, наукової та технічної діяльності (98,4%), а також з промисловості (1,7%), фінансової страхової діяльності (1,2%) та операцій з нерухомим майном (1,1%).

Також виявлено, що Україна найбільші інвестиції здійснила у промисловість (37,7%), будівництво (10,2%), державне управління та оборону (9,8%) та сільське господарство (9,3%), тоді як у професійну, наукову та технічну діяльність було інвестовано лише 2,4%. [22]

Виявлення тіньової економіки та її аналіз також впливає на інвестиційну привабливість країни або регіону. Досліджуючи сірий сектор економіки, ТНК, держави-інвестори або приватні інвестори виявляють слабкі та сильні сторони регіону, можливі ризики та конкурентоздатність підприємства або проекту. Рівень аудиту та моніторингу в Україні є значно слабшим за англосакську, азіатську системи, що може бути перешкодою для прямих інвестицій в економіку України. Користуючись цим, місцеві компанії здатні знижувати собівартість виробленої продукції та послуг, що не можуть дозволити собі іноземні компанії, адже це суперечить їх правилам ведення бізнесу та інвестування. Загалом, українські компанії здатні знижувати собівартість виробленої продукції та послуг шляхом сірої заробітної плати, офшорних схем, реєстрацією малих підприємств та розподілення прибутків серед них, що сприяє ухиленню податків. Також, не менш важливим показником тіньової економіки України є контрабанда та сірий імпорт. Яскравим прикладом ухилення від податку при ввезенні продукції є заниження інвойсів, собівартості продукції. Зазвичай задіяно 2 компанії, одна-офіційний імпортер та інша компанія, яка не фігурує в документації. Офіційний імпортер оплачує суму, 50-60% від загальної вартості продукції, постачальник надсилає інвойс на цю суму з заниженою вартістю, а друга фірма оплачує іншу частину продукції за різними приводами, як правило, оплата послуг. Митниці надають занижений інвойс, чек на оплату і при внутрішньому моніторингу неможливо довести дійсну вартість продукції. Ця схема негативно сприяє на інвестиції в виробничі галузі, а саме галузі, які виготовляють готову продукцію на внутрішній ринок, так як іноземні імпортовані товари можуть бути дешевшими за товари місцевого виробництва. Більш детально з структурою тіньової економіки можна ознайомитись на наступним графіком:

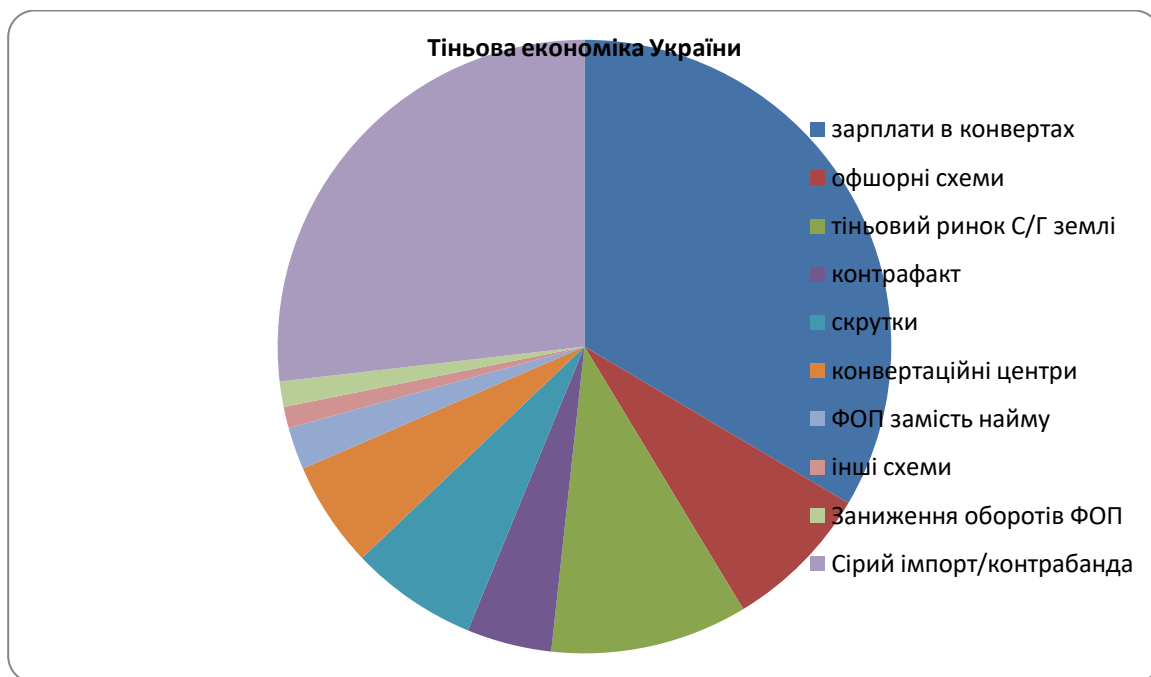

Рис.3.2. Структура тіньової економіки України

Джерело: складено автором на основі [30]

Обсяг чистих надходжень прямих іноземних інвестицій до України перевищує обсяг чистого відтоку. Інвестиційна привабливість України почала відновлюватись після 2014 року, і з того часу інвестиційні обсяги значно зросли, особливо в промисловості, торгівлі та операціях з нерухомим майном. Незважаючи на це, рейтинг України за Індексом Інвестиційної привабливості серед європейських країн є низьким і потребує покращення.

Найбільш привабливі сектори економіки для іноземних інвесторів в Україні - це промисловість, торгівля та операції з нерухомим майном. Найменше інвестується в професійну, наукову та технічну діяльність. Потрібно сприяти заходам, що допоможуть підвищити інвестиційну привабливість України в умовах невизначеності.

Незважаючи на те, що поточні умови війни та глибокої кризи не дають можливість якісно проаналізувати інвестиційну діяльність в Україні в реальному часі, бачимо значну підтримку з боку країн Європейського співтовариства та США. В інвестиційному середовищі України очікується стрімке підвищення

залученого капіталу, зокрема у військовому секторі, науково-технічному співробітництві та різних сферах промисловості. Це сприятиме відновленню та оновленню її діяльності, розвитку альтернативних джерел енергії та значному підвищенню конкурентоспроможності.

За даними видання економічна правда [23] Україна має найбільший потенціал та інвестиційну привабливість в оборонну, промислову та аграрну галузі.

3.2 Потенційні шляхи зниження рівня тінізації вітчизняної економіки.

Однією з ключових особливостей економічного середовища є наявність частини економіки, що працює поза державним менеджментом та залишається поза увагою офіційних статистично-аналітичних даних та макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни. Цей сектор формує тіньову економіку, яка є невід'ємною частиною державної економіки. У зв'язку зі значною тінізацією господарських процесів виникла необхідність розробки ефективного механізму публічного управління підприємництвом та визначення пріоритетних напрямків державного регулювання та моніторингу діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Тіньовий сектор є результатом складного симбіозу економічних, правових, фінансових та інституційних відносин, які мають різну природу та мотиви. Вплив тіньової економіки на економічне зростання залежить від того, наскільки суб'єкти підприємництва дотримуються чинних правових норм та правил конкуренції. Для досягнення детінізації економіки потрібні інструменти та механізми, які повинні відповідати рівню нелегальності та масштабам тіньової діяльності. Детінізацію економіки можна розуміти як комплексний підхід держави до викорінення причин тіньового сектору та/або створення сприятливого інституційного середовища. Це може бути досягнуто за допомогою регуляторних дій держави та раціональної державної політики, що включає публічне управління та моніторинг.

Для визначення більш результативних шляхів детінізації економіки України потрібно визначити галузі з найбільшими показниками тінізації та динаміку їх розвитку так як кожна галузь має власні особливості.

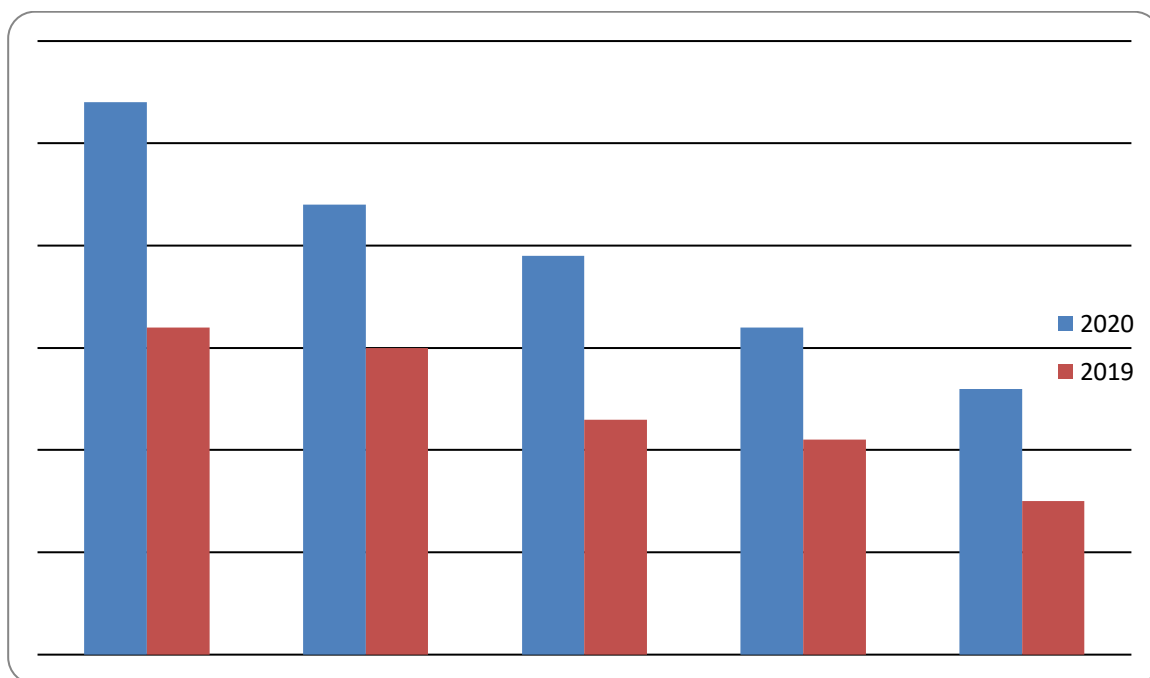

Рис.3.3. Динаміка рівня тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від обсягу офіційного ВДВ відповідного ВЕД

Джерело: складено за даними дослідження [24]

Як бачимо за графіком, під час кризових ситуацій, таких як пандемія або інші кризи підприємства починають активно заощаджувати, шукати можливості вижити та знаходять нелегальні рішення щоб зберегти капітал та потужність. Під час пандемічної кризи найбільше перейшла в тінь транспортно-поштова галузь. Цьому посприяв локдаун та зменшення пересування людей по місту. Стрімка тенденція збільшення також спостерігається в операціях з нерухомим майном. Сюди входить не тільки продаж та купівля квартир, а й оренда. Через кризу у населення нестача грошей, що спричиняє заощадження на різних витратах, і оренда квартир займає також одне місце в цьому списку. Промисловість через кризове зменшення попиту на готову продукцію зазнала великих збитків, що й змусило деякі підприємства вести свою діяльність в сіру. Тому в контексті недопускання тінізації економіки в кризових ситуаціях потрібно регулювати податкові ставки, щоб підприємствам не потребувалось приховувати прибутки

або працювати в сіру. Відхилення економіки в тіньовий сектор під час криз це нормальне явище, воно може як посприяти виходу, так і погіршити становище, саме через це регулювання економічної політики та гнучкість системи може позитивно сприяти швидкому виходу з кризи. Але не варто забувати, що саме кризове становище стимулює пришвидшення грошових потоків та збільшення задіяного капіталу в грошовому оберті економіки. В кризових ситуаціях питання тіньової економіки залишається дискусійним, адже існують приклади коли сіра економіка допомагала втримати цілі економічні системи, а є приклади коли негативно впливала та затягувала процес виходу економіки з кризи.

Щодо тіньової економіки як явища при стабільній економічній системі, можна ствердити, що вона має більше негативних факторів впливу на національну та світову економіку ніж позитивних. В розділах вище було розглянуто позитивні та негативні аспекти функціонування тіньової економіки, але питання детінізації економіки є важливим в контексті залучення іноземних інвестицій в Україну. Перешкодою іноземним інвестиціям вважається не тінізація економіки, а її рівень та вигляд. Можна стверджувати, що в будь-якій економічній системі є сіра економіка, але деякі країни для боротьби з нею задіюють величезні ресурси, в той час як інші ніяк не борються з нею. В контексті інвестицій в сфері інновацій тінізацію економіки можна сприймати як негативний фактор. Інноваційна сфера часто пов'язана з державними організаціями та установами, що сприяє проведенню офіційних фінансових операцій. Також проекти, які залучають іноземні інвестиції та компанії, що інвестують в іноземні підприємства або утворюють власні мають чітку ієрархічну систему звітності. Вони зазвичай контролюються міжнародними аудиторами та підзвітні своїм вкладникам, акціонерам, державі тощо. Саме через це детінізація економіки є найвищим пріоритетом для залучення інвестицій в інноваційний та інші сектори.

Розглянемо перший метод детінізації економіки України через зниження податків. Враховуючи те, що зарплата в конвертах займає найбільшу частку в тіньовій економіці, зниження соціального податку позитивно посприяє детінізації економіки. Звичайно, це призведе до зниження пільг та погіршення соціальної

політики, але до повномасштабного вторгнення в Україну вже розглядалась можливість переведення медичних послуг на платний рівень, що дало б змогу знизити навантаження на соціальну сферу та стало б можливим зниження соціального податку. Зниження соціального податку може відбуватись не тільки за рахунок зниження видатків на медицину, цей сектор приведено для прикладу. Найбільшою проблематикою в сфері неоподаткованих зарплат є недостатній рівень контролю за походженням коштів у громадян. Наразі сфера контролю та аудиту за грошовими надходженнями громадян в Україні є найбільшою проблемою. Саме контроль походження коштів може ускладнити процеси корупції, нелегальної зарплати, заниження доходів ФОПів. Як приклад можна розглянути аудиторський контроль походження коштів в країнах Європейського союзу. Будь-яка транзакція, яка перевищує суму в 5000 євро обов'язково перевіряється контролюючими органами. При не зможі пояснити джерело виникнення цих коштів транзакцію мають право заблокувати та відкрити як адміністративне, так і кримінальне провадження при виявленні нелегального походження коштів. Функцію контролю походження коштів в Україні мають взяти на себе банки та фінансові установи або незалежні аудиторські компанії, які будуть співпрацювати з податковою службою та фінансовими установами. Таким чином це унеможливить купівлі товарів на великі суми коштів громадянами, які мають невизначене джерело надходжень коштів. Це буде стимулювати працювати на офіційні роботі та отримувати легальні доходи в повному обсязі як з правових, так і з соціальних та моральних підходів. Спостерігаючи за соціальною думкою на цю тему серед громадян Європейського Союзу можна зробити висновок, що така аудиторська політика формує певний психологічний бар'єр. Населення неохоче сприймає пропозиції щодо нелегального отримання зарплати, навіть якщо вона є вищою за легальну. Також для запобігання зарплати в конвертах потрібно запроваджувати контролюючі органи для підприємств. Органи, які будуть виконувати контролюючу функцію шляхом перевірки документів у працівників підприємства, не тільки чи легально працевлаштований робітник, а й перевіряти баланс надходження коштів та їх витрат порівнюючи з його офіційною

зарплатою. Такі заходи посприяють детінізації ринку праці. Також вище зазначений аудит приватних персон допоможе виявити неоподатковані надходження, що є побічним ефектом від корупційних схем. Варто приділити увагу державним працівникам та працівникам, які займають посади, через які можливі лобіювання інтересів зацікавлених компаній, підприємців, звичайних громадян, тощо.

Іншим чинником тінізації економіки є контрабанда та несплата імпорتنих податків. Проаналізувавши інформацію щодо утворення імпорту, схеми по несплаті податків в цьому секторі та кількість збитку державі, можна зробити висновки щодо чинників, які посприяють детінізації митних операцій. По-перше, можна розглянути варіант зниження податку на імпорт. Наразі діє 20% ПДВ та 10% імпортного мита. Узагальнюючи можна ствердити, що імпортери сплачують 30% від вартості ввезених товарів в Україну. Зменшивши цей податок та підсиливши контроль за реальною вартістю товарів можна посприяти збільшенню надходжень у бюджет. Але зменшення мита на імпорт може негативно відобразитись на інвестиційній привабливості України, особливо в інвестиціях в підприємства, які спрямовують свою діяльність на регіональні ринки України. Зниження політики протекціонізму є вагомим фактором в формуванні інноваційно-інвестиційної привабливості країни. Також зниження податку без достатнього рівня контролю може не призвести до збільшення митних надходжень, адже компанії імпортери зможуть й надалі знецінювати вартість ввезеної продукції, за рахунок чого держава буде недотримувати ще більшу кількість податків, що призведе до негативного сальдо балансу державного бюджету та матиме негативний вплив на економічну систему загалом. Найбільшим чинником, який сприяє тінізації економіки на митниці є корупція. Саме завдяки ній митники закривають очі на уцінені товари та інші схеми по ухиленню від оподаткування продукції. Беручи це до уваги, покращенню цієї ситуації буде сприяти як вищезазначений механізм аудиту громадян та державних службовців, так і жорсткі антикорупційні реформи на митниці, які будуть супроводжуватись покаранням як митників, так і імпортерів-порушників. В цьому

питанні також можна скористатись Європейським досвідом. В Євразоні розмитнення товарів відбувається в електронному вигляді, автоматично перевіряючи середню ціну на ідентичну продукцію в світі та ретельно перевіряючи саму продукцію. Здійснення перевірок без контакту імпортера з співробітниками митниці також позитивно сприятиме викоріненню корупції.

Також варто відмітити кримінальні бізнеси, частку яких неможливо точно виміряти, але вони займають значну частину чорної економіки.

Шляхи вирішення цього питання стоять рішучим викликом перед світом, так як немає жодної країни де знищений кримінальний бізнес. Але перешкодою для інноваційно-інвестиційної діяльності зарубіжних компаній в Україні є саме рівень криміналізації в країні, що безумовно впливає на рівень захисту підприємств та інвесторів. Питання з декриміналізації України буде важким викликом в найближчі часи, враховуючи становище, в якому опинилась Україна. Через війну кримінальна ситуація в країні погіршилась, наразі неможливо вирахувати скільки нелегального бізнесу з'явилося, але можна з впевненістю сказати, що при воєнізації економіки та мілітаризації країни тіньовий бізнес стрімко підвищує свій обсяг. Питання захисту підприємств буде і є актуальним, як через рейдерські угруповання, які періодично утворюються, так і різноманітні схеми з приватизації, незаконного заволодіння, тощо.

В 2021му році уряд намагався прийняти закон щодо детінізації малого та середнього бізнесу, впроваджуючи фіскальні чеки на будь-яку купівлю та продаж товару. Це викликало значний резонанс в суспільстві та призвело до масових протестів. Але таким чином можна було б детінізувати економіку в галузях ФОПів, а це близько 40 мільярдів гривень в рік. На моє переконання, це мав би бути дієвий інструмент, який міг би забезпечити збільшення державних надходжень та позитивно посприяти денінізації української економіки. Що до контролю, обов'язково потрібен моніторинг не тільки розрахункових рахунків, а й приватних надходжень через такі механізми як поштові перекази, адже цей вид продажу в роздрібній торгівлі є одним з найпоширеніших. Ситуація

ускладнюється тим, що можливо забирати кошти готівкою і для фінансового моніторингу це є значним обмеженням по контролюючій функції.

Якщо брати до уваги детінізацію економіки в макроекономічному вимірі, то зниження податкового навантаження та контролюючої функції призведе до позитивних змін в питанні детінізації. Не менш важливим є соціальний фактор. Знову ж таки, можна взяти приклад соціально-економічне формування мислення громадян Європейського Союзу, які вважають несплату податків аморальним вчинком. Загальна культура сплати податків є найбільш дієвим важілем впливу на сплату податків в суспільстві. При правильному комбінування соціально-економічній, економічній та фінансовій політиці можливо досягти значного покращення в детінізації економіки України, яке буде сприяти поліпшенню інвестиційно-інноваційній привабливості України.

3.3 Післявоєнні перспективи покращення інноваційно-інвестиційній привабливості України.

Україна має значний потенціал розвитку економіки та інноваційно-інвестиційної привабливості. Питання післявоєнного розвитку наразі є однією з найбільш обговорюваних тем в суспільстві. Саме питання післявоєнного розвитку має визначний вплив на подальший розвиток держави в усіх галузях діяльності. Залучення інвестицій є рушію. Силою для будь-якої економіки, особливо у післявоєнні часи. Саме інноваційна політика є основою економічної політики та одним з найбільш вагомим інструментом реалізації інвестиційного розвитку України в післявоєнний період. Визначено, що інноваційна політика держави у повоєнний період – це комплексна реалізація стратегічних пріоритетів інноваційного відновлення та розвитку економіки країни у секторах та регіонах, збалансованого з інтелектуальним потенціалом та виробничими ресурсами регіонів на базі знань та інновацій [26]. Слід зауважити, що завдяки інноваційно-інвестиційному розвитку країна не тільки покращує власний сектор інновацій, а й залучає велику кількість міжнародних інноваційних методів, підходів та безпосередньо інновацій, що дає змогу модернізувати багато власних галузей та

використовувати інновації в багатьох сферах діяльності держави. Вище було досліджено індекс інвестиційної привабливості України за останні 10 років, що дає змогу стверджувати про необхідність та результативність залучення прямих іноземних інвестицій в інноваційний сектор України, який має значний потенціал та буде конкурентоспроможним особливо в післявоєнний період. У 2021 році серед залучення інвестицій в інновації маємо наступних лідерів:

- з високими доходами – Швейцарія, Швеція, Сполучені Штати Америки;
- із доходом вище середнього – Китай, Болгарія, Малайзія;
- із доходом нижче середнього – В'єтнам, Індія, Україна;
- малозабезпечені – Руанда, Таджикистан, Малаві.

Україна посідає 49-те місце серед 132 економік, 76-е місце по запровадженню інновацій, що нижче, ніж торік, але вище, ніж у 2019 р. 37 місце за результатами інноваційної діяльності. Ця позиція така ж, як у минулому році, але нижча, ніж у 2019 році. [27]

У післявоєнний період, для досягнення довгострокових соціально-економічних цілей та відновлення високоякісного основного капіталу, необхідно розробляти цільовий прогноз науково-технологічного розвитку і застосовувати комплексну методологію при розробці державних програм, інвестиційних та інноваційних проєктів та програм. Для цього влада має оптимізувати структуру інноваційної системи та формувати фондовий ринок для перетворення фінансових засобів в інвестиції у регіональну інноваційну інфраструктуру. Крім того, держава за рахунок регіональної політики має створювати сприятливі умови для інноваційного розвитку, зокрема, у питаннях оподаткування, державних закупівель, технічного регулювання, захисту інтелектуальної власності та створення військової безпеки країни. Оборонно-промисловий комплекс має потенціал залучити \$43 млрд [25] інвестицій, які допоможуть забезпечити безпеку держави та розвивати експортні можливості. Це особливо важливо в умовах

потреби в постійному оновленні оснащення Збройних Сил України. При завершенні воєнних дій на території України стрімкого розвитку набуде оборонна галузь. Україна має власні розробки у воєнній сфері, та досить непогано в останні роки показала свої розробки на міжнародній арені. Україна співпрацює з арабськими країнами, які активно закуповують Українську зброю. В основі українського експорту озброєння є протитанкові комплекси "Корсар" і "Стугна-П" (експортна назва "Скіф"), а також інших високоточних боєприпасів від Державного київського конструкторського бюро "Луч". Основні імпортери української зброї за результатами 2019 року – Індія, Саудівська Аравія і Туреччина. [28] Декілька років тому Україна підписала контракт з Тайландом та Саудівською Аравією на постачання танків українського виробництва «Оплот», але через повномасштабне вторгнення постачання озброєння призупинене. Через війну Україна має змогу показати як працюють новітні розробки української армії на полі бою, побачити та усунути недоліки озброєння, залучити міжнародні інновації та значно розвинути оборонний комплекс під час війни та у післявоєнний час.

Україна є великим гравцем на ринку металургії. Наразі через військове зіткнення цей сектор також перебуває в занепаді. У секторі металургії та металообробки, з інвестиційним потенціалом у \$26 млрд [25], Україна може зберегти свої позиції на ринку заліза прямого відновлення та зеленої металургії завдяки досвіду високотехнологічних процесів та циклу виробництва титану та інших металів.

В енергетичному секторі саме за рахунок інноваційних інвестицій Україна може стати ключовим гравцем на ринку енергетики. Україна має досить стійку енергетичну систему за рахунок великої кількості атомних енергетичних станцій, і, що найголовніше, має злагоджену систему енергетичних взаємозамінюваних зв'язків. Також Україна за рахунок географічного положення має значний потенціал в зеленій енергетиці. Енергетика, з потенціалом в \$177 млрд [25], може

стати ключовим гравцем в генерації зеленої електроенергії та водню, що становить альтернативу "брудній" російській енергії.

Агропромисловий комплекс з моменту створення української державності цікавив інвесторів. Він має потенціал залучити \$34 млрд інвестицій [25] та стати одним з ключових секторів виробництва продовольства в світі завдяки підвищенню потужностей переробки та розвитку секторів з високою доданою вартістю. Цьому сприяють як географічні особливості України, так і геологічні. Родючість ґрунтів та родючість землі забезпечують гарні врожаї та ставлять Україну на високий рівень експортерів зерна в світі. Логістика та інфраструктура (інвестиційний потенціал у розмірі \$123 млрд) [25] забезпечують Україну важливою рольовою позицією транзитним коридором для міжнародної торгівлі. Цей сектор економіки є одним з ключових завдяки великій мережі залізниць, автомобільних доріг, морських та річкових портів та аеропортів.

Промислове виробництво (інвестиційний потенціал у розмірі \$16 млрд) [25] української економіки включає в себе розгалужену мережу машинобудівних підприємств, які виробляють турбіни та електрогенератори, залізничні вагони, гірниче та сільськогосподарське обладнання, верстати, авіаційні двигуни, виробниче обладнання для легкої та харчової промисловості. Також розвитку цієї галузі сприяє недорога робоча сила, близькість до ринків збуту та висока кваліфікація працівників машинобудування. Розвиток логістичної галузі буде сприяти й розвитку деревообробки та меблевого виробництва (інвестиційний потенціал у розмірі \$5 млрд) [25] мають великий потенціал в Україні. Зручна логістика та ресурсна база дозволяють країні стати меблевим центром Європи з можливістю виробництва та доставки якісних меблів в усі куточки світу.

Фармацевтична галузь (\$19 млрд інвестиційного потенціалу) [25] є одним з провідних секторів, який привертає велику кількість інвестицій. Більшість українських фармацевтичних компаній відповідає світовим стандартам, а

більшість виробничих потужностей було частково модернізовано відповідно міжнародним стандартам.

Інноваційні технології (\$11 млрд інвестиційного потенціалу) [25] розвиваються швидко в Україні. Більшість документів перетворено на цифровий формат, що є відомим досягненням. Україна займає 4 місце у світі за обсягом фінансових операцій, здійснюваних через мобільні пристрої, і також є четвертою у світі за кількістю користувачів криптовалюти. Україна є лідером серед європейських країн за кількістю випускників з технічною освітою, нараховує 240 тис. фахівців в ІТ-секторі. [25] Ці фахівці володіють англійською та дуже цінуються в усьому світі. Україна є лідером у Центральній та Східній Європі за науково-дослідною діяльністю та ІТ-аутсорсингом. Сектор ІТ в Україні майже не постраждав від війни: більшість контрактів було збережено, що свідчить про успішну адаптацію до складних умов. Інвестиції в цей сектор дозволять перейти від ІТ-аутсорсингу до розробки власних продуктів.

ВИСНОВКИ

Тіньова економіка є невід'ємною складовою будь-якої макроекономічної системи, але самі тлумачення тіньової економіки є різними. Сама назва цього явища залежить від регіону, національних унікальностей та науковців, які його тлумачать. В різних країнах тіньову економіку називають по-різному, але за значенням загалом всі вони схожі, такі як «неофіційна економіка», «економіка чорного ринку», «друга економіка», «підпільна економіка», «паралельна економіка», «неврахована економіка». Назва в певних країнах сформована відношенням до цього явища серед суспільства, що є досить важливим фактором формування загального сприйняття тіньової економіки. Науковці також не мають чіткого формування поняття тіньової економіки. Маючи певні збіги, все ж трактування залишаються різні. Економіст Міжнародного Валютного Фонду Віто Танзі один з перших описав сіру економіку як частину валового національного продукту, яка через її відсутність у звітності та/або заниження її величини не відображена в офіційній статистиці.

Відповідно до документів ООН, тіньова економіка складається з прихованого та офіційно незареєстрованого виробництва. Її можна поділити на три великі блоки: неофіційна економіка, фіктивна економіка, підпільна економіка.

Причина ведення сірого бізнесу також полягає в незаконному збагаченні, що, зазвичай призводить до збитків державі. До причин існування тіньової економіки також можна віднести і соціально-економічні: Низький рівень життя в країні; криза, економічна нестабільність; Високий рівень оподаткування; Неефективне розподілення грошових ресурсів всередині держави.

Економічна тіньова сфера є явищем, яке спостерігається в усіх країнах незалежно від моделі та рівня соціально-економічного розвитку. Вона виникає з виникненням державності і є реакцією індивіда на суспільний контроль. У "тіньовому" секторі економіки присутня значно більша складність та різноманітність типів та форм. Якість Економічної тіньової сфери є неоднорідною

як за її структурними складовими, так і за кінцевими наслідками їх впливу на соціально-економічні процеси та відносини.

У всіх країнах світу присутнє явище тінізації економіки, яке має різний потенціал та вектори впливу на політику держав на національному та міжнародному рівнях. На національному рівні тінізація економіки може загрожувати економічній безпеці держави, а на міжнародному рівні вона може стати перешкодою для вступу до політичних союзів та організацій.

Негативні сторони тіньової економіки можна розглядати з різних точок зору, таких як: соціальний, економічний, політичний, юридичний, моральний. Особливістю тіньової економіки є те, що в умовах безконтрольності сірі та чорні бізнеси проявляють стрімкий ріст, що є дуже небезпечним фактором у функціонуванні конкурентів та стабільності в галузях, до яких цей бізнес відноситься.

Підвищення рівню тіньової економіки призводить до погіршення інвестиційного клімату, ділових відносин. Також сіра економіка призводить до зниження рівня соціального захисту виробників.

Також у роботі було проаналізовано питання впливу тіньової економіки на економічну привабливість країни.

Інвестиційна привабливість країни залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, які взаємодіють між собою та впливають на рівень привабливості. До загальних чинників, що визначають інвестиційний клімат, належать політична та фінансова стабільність, правовий захист інвесторів, розвиток інфраструктури, ринкові відносини, рівень ризиків та питома вага державного сектору.

Головними орієнтирами інвестування є фактичний і потенційний розміри місцевих ринків, економічна і правова стабільність у регіонах інвестування. Найбільш пріоритетним напрямом інвестування вважається галузі та напрями, що вже освоєні та в яких вже створена інфраструктура сприяє подальшому розвитку. У результаті проведеного дослідження теоретико-методичних основ поняття

«інвестиційна привабливість» визначено, що це інтегральна характеристика умов та чинників з позиції перспективності створення інвестиційного клімату, достатнього рівня розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, реальних можливостей отримання інвестиційних ресурсів та реалізації інших факторів, які суттєво впливають на формування прибутковості інвестицій і обмеження інвестиційних ризиків.

Більшу частину тіньової економіки мають країни третього світу та країни, що розвиваються. Цьому сприяє як корупція, що складається через фактори нестабільної економіки, сталої соціальної сегрегації та недосконалості юридичного підґрунтя, так і стрімке знецінення національної валюти, що сприяє небажання сплатувати податки, зберігати кошти та розраховуватись у іноземній валюті.

Саме з зазначених причин Україна має значу частку тіньової економіки. Це питання також було проаналізовано у роботі. Серед причин тінізації економіки України є й системні чинники. Це такі чинники, які мають постійний характер та їх подолання потребує значного ресурсу та часу. Серед них можна виокремити наступні ключові чинники: низький рівень захисту прав власності, недостатній рівень захисту інтелектуальної власності, низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів, наявність територій, непідконтрольних Уряду тощо.

Тіньова економіка утворюється за рахунок виникнення незареєстрованої економічної діяльності, яка не входить до офіційної статистики. Класифікувати види тіньової економіки можна також за відсотковим недоотриманням коштів в бюджет. На перших позиціях стоїть недовиплата або не офіційна виплата заробітної плати. Найбільше це стосується сільськогосподарського, будівничого секторів та у побутових послугах.

В сьогоднішній час інвестиції відіграють вирішальну роль в економіці України через надзвичайно високі видатки на війну, стабілізацію економічної ситуації та функціонування воєнної економіки загалом. Україна це держава з

економікою, що розвивається і має досить великий потенціал через багато факторів, таких як географічне розміщення, демократична політична система, дешева робоча сила, розвинута інфраструктура, надійний енергетичний комплекс. Також відзначають високий рівень загальної освіти населення, що забезпечує кваліфіковані кадри в будь-який іноземний проект та знання англійської мови, що полегшує комунікацію між інвесторами та адміністрацією на регіональному та місцевому рівнях. До негативних факторів інвестиційної привабливості відносять високий рівень тіньової економіки, який включає в себе корупцію, виготовлення контрафактної продукції, нелегальний бізнес, кримінальний бізнес, ухилення від податків. Окремо відзначають недосконалу судово-правову систему, що спричиняє невпевненість та незахищеність інвесторів.

Незважаючи на вищеперераховані мінуси, Україна впродовж багатьох років регулярно залучає прямі міжнародні інвестиції, вдало виходить на ринок з євро бондами та іншими облігаціями, розвиває систему захисту інвесторів. Економічне та фінансове стратегічне планування країни сприяє залученню міжнародних інвестицій, політики та економісти розуміють важливість таких грошових потоків, так як країна отримує не тільки капітал, а й новітні інноваційні технології, які сприяють подальшому розвитку національного промислового, інформаційного та інших комплексів.

Питання детінізації економіки є важливим в контексті залучення іноземних інвестицій в Україну. Перешкодою іноземним інвестиціям вважається не тінізація економіки, а її рівень та вигляд. Можна стверджувати, що в будь-якій економічній системі є сіра економіка, але деякі країни для боротьби з нею задіюють величезні ресурси, в той час як інші ніяк не борються з нею. В контексті інвестицій в сфері інновацій тінізацію економіки можна сприймати як негативний фактор. Інноваційна сфера часто пов'язана з державними організаціями та установами, що сприяє проведенню офіційних фінансових операцій. Також проекти, які залучають іноземні інвестиції та компанії, що інвестують в іноземні підприємства або утворюють власні мають чітку ієрархічну систему звітності. Вони зазвичай контролюються міжнародними аудиторами та підзвітні своїм вкладникам,

акціонерам, державі тощо. Саме через це детінізація економіки є найвищим пріоритетом для залучення інвестицій в інноваційний та інші сектори.

Виходячи з цієї думки автором було запропоновано декілька заходів, з метою детінізації економіки: зниження податків, вирішення питання з контрабандою та несплатою імпорتنих податків, вирішення питання з кримінальними бізнесами,

Україна має значний потенціал розвитку економіки та інноваційно-інвестиційної привабливості. Питання післявоєнного розвитку наразі є однією з найбільш обговорюваних тем в суспільстві. Саме питання післявоєнного розвитку має визначний вплив на подальший розвиток держави в усіх галузях діяльності. Залучення інвестицій є рушію. Силою для будь-якої економіки, особливо у післявоєнні часи. Саме інноваційна політика є основою економічної політики та одним з найбільш вагомим інструментом реалізації інвестиційного розвитку України в післявоєнний період. Визначено, що інноваційна політика держави у повоєнний період – це комплексна реалізація стратегічних пріоритетів інноваційного відновлення та розвитку економіки країни у секторах та регіонах, збалансованого з інтелектуальним потенціалом та виробничими ресурсами регіонів на базі знань та інновацій.

У післявоєнний період, для досягнення довгострокових соціально-економічних цілей та відновлення високоякісного основного капіталу, необхідно розробляти цільовий прогноз науково-технологічного розвитку і застосовувати комплексну методологію при розробці державних програм, інвестиційних та інноваційних проєктів та програм. Для цього влада має оптимізувати структуру інноваційної системи та формувати фондовий ринок для перетворення фінансових засобів в інвестиції у регіональну інноваційну інфраструктуру. Крім того, держава за рахунок регіональної політики має створювати сприятливі умови для інноваційного розвитку, зокрема, у питаннях оподаткування, державних закупівель, технічного регулювання, захисту інтелектуальної власності та створення військової безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tanzi V. The Underground Economy in the United States Abroad / V. Tanzi. – Lexington, Mass: Lexington Books, 1982. – 70 p
2. Feige E. A new perspective on macroeconomic phenomena: the Theory and measurement of the unabsorbed sector in the US economy / E. Feige. – Causes, 1980.
3. Gutmann P.M. The Subterranean Economy / P.M. Gutmann // Financial Analysts Journal. – 1977. – № 33
4. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О.В. Турчинов. – К.: АртЕк, 1995. – 300 с.
5. Економічний енциклопедичний словник / ред.-упоряд. С.В. Мочерний. – Т. 2. – Львів: Світ, 2005. – 568 с
6. Економічна безпека: [навч. посіб.] / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с
7. Мазур І. І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І. І. Мазур // Статегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (9). – С. 76–84.
8. Бандурка О. М. Основы экономической безопасности / О. М. Бандурка, В. Е. Духов, К. Я. Петрова, И. М. Червяков. – Х. : Изд-во Харьк. Нац. ун-та внутр. дел, 2003. – 289 с.
9. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. 2020. 30 черв
Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
10. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf>
11. Пірникоза П. В. Причини значних обсягів тіньової економіки в Україні та шляхи їх усунення: фіскальні аспекти / П. В. Пірникоза // // Ефективна

економіка. — 2016. - № 4. Режим доступу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4918>

12. А. Потіха. Проблема видобутку бурштину: сучасний стан та перспективи вирішення // Україна: події, факти, коментарі. — 2016. — Вип. № 5. — С. 36–15 Режим доступу: <http://kaf-fin.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/>

13. Pierre-Guillaume Méon & Laurent Weill. Is Corruption an Efficient Grease, 2010, P.244-259.

14. Schneider F. . Development of the shadow economy of 36 OECD countries over 2003–2021: Due to the corona pandemic a strong increase in 2020 and a modest decline in 2021. *International Scholars Journals*, 15(2), 2021 Режим доступу: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/10381/download>

15. Гуткевич С.О. Інвестиційний розвиток економіки: орієнтири і пріоритети. Інформаційна культура в сучасному світі : матеріали наук. семінару / за ред. д.е.н., проф. С.О. Гуткевич. Київ : НУХТ, 2015. Вип. 8, Ч. 1. С. 6–10

16. World Investment Report 2022. International Tax Reforms And Sustainable Investment *United Nations Conference On Trade And Development* , 2022. P.244 Режим доступу: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf

17. Міжнародна інвестиційна діяльність: навчальний посібник [Електронний ресурс] / А.О. Задоя. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. — 122 с. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zadoia_Anatolii/Mizhnarodna_investytsiina_diialnist.pdf

18. Данилишин Б.М. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації *Lb.Ua Дорослий погляд на світ*. 2022 Режим доступу: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protsesiv.html

19. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну *Економічна правда* 2022 Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/>

20. Ukraine. Global Innovation Index 2021. Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf

21. Жирохов М. Українська зброя. Що продає і що купує Україна на ринку озброєнь *Економічна правда* 2020 Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/28/666682/>

22. Гуткевич С. О. Інвестиційна привабливість: сутність, показники і чинники впливу / С. О. Гуткевич, О. В. Пулій // Інтелект ХХІ. - 2019. - № 2. - С. 88-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_2_20.

23. Інформаційний бриф: Протидія тінізації економіки *Рада:наступне покоління* No 19, 2022. С. 8 Режим доступу: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZKWX.pdf

24. Aliber R. Z. A Theory of Direct Investment // The International Corporation: A Symposium / Ed.by C. P. Kindleberger. – Cambridge, MA: MIT Press, 1970. – P. 17-34

25. Azzimonti M., Sarte P.-D. G. Barriers to foreign direct investment under political instability / M. Azzimonti, P.-D.G. Sarte // Richmond Economic Quarterly. – 2007. - Vol. 93, № 3. – P.287–315.

26. Balding C. Sovereign Wealth Funds: The New Intersection of Money and Politics. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 208 p.

27. Jackson J. K. Foreign investment and national security: economic considerations. – W.: Congressional research service, 2013. – 24 p

28.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Огляд зарубіжної літератури

1. Tanzi V. The Underground Economy in the United States Abroad / V. Tanzi. – Lexington, Mass: LexingtonBooks, 1982. – 70 p

This article presents various methods for estimating the size of the shadow economy. Each method is evaluated, its strengths and weaknesses are discussed, and the results that each method produces. The purpose of this paper is threefold: first, to demonstrate that there is no single infallible method for estimating the size and development of the underground economy, and the results can vary significantly between different approaches. The MIMIC approach, discussed in more detail, is often used because of its flexibility. Second, the paper discusses the very definition of the underground economy and the factors contributing to its growth. Finally, recent estimates of the size of the shadow economy in 143 countries from 1996 to 2014 are presented. JEL-Classification: D78, E26, H2, H11, H26, K42, O5, O17 Keywords: estimates of shadow economy, MIMIC approach, methods for estimating shadow economy, advantages and disadvantages of methods, MIMIC method, calibration procedure, light intensity approach

2. Feige E. A new perspective on macroeconomic phenomena: the Theory and measurement of the unabsorbed sector in the US economy / E. Feige. – Causes, 1980.

The spread of the shadow economy is a significant obstacle to the sustainable development of Ukraine's economy and its entry into the world community. It negatively affects all economic processes. In Ukraine, the scale of the shadow economy has reached a critical level, so it is vital to find ways to minimize the shadow economy as essential prerequisites for increasing economic security of the state.

The purpose of the article is to discover the essence of the concept of the shadow economy, to find out the leading causes of the shadow economy and identify ways to de-shadow economic processes.

To overcome the negative consequences of the process of shadowing the economy, it is necessary to develop and implement several measures to combat it. The state policy on the de-shadowing of Ukraine's economy requires the development and application of a set of tools, assessment of the impact (social and economic effects) on the real and financial sectors of the economy, stimulation of entrepreneurial activity. An essential factor in the success of de-shadowing is political support for this complex process, a sequence of actions to reform society, avoid populism and punish irresponsible activities of officials, change the mentality of citizens towards awareness of civic position and involvement in the overall process.

3. Gutmann P.M. The Subterranean Economy / P.M. Gutmann // FinancialAnalystsJournal. – 1977. – № 33

It is investigated in a scientific article the essence, reasons of arising and consequences of the shadow economy existence in Ukraine. A comparative analysis of different approaches to understanding the concept of the shadow economy is carried out, its essence and main purpose of existence are determined. It is clearly mentioned by the author the various argumentation of the interpretation of the shadow economy in the system of sociological, jurisprudence and economic sciences. Much attention is paid to the interpretation of the term «shadow economy» through the prism of economic science. It is presented by the author a number of opinions, which are largely reduced to understanding the shadow economy as an economic activity, which, for some reason, is not taken into account in the gross state product of the country.

The purpose of scientific work is to determine the nature and reasons of the shadow economy arising and characteristics of main consequences of its manifestation.

It is argued that the main objective of the shadow economy is to minimize the costs of economic activity and maximize incomes not accounted by the state and civil society. In other words, such an economy functions in the shadow of formal institutions.

4. Pierre-Guillaume Méon & Laurent Weill. Is Corruption an Efficient Grease, 2010, P.244-259.

This paper tests whether corruption may be an efficient grease in the wheels of an otherwise deficient institutional framework. It analyzes the interaction between aggregate efficiency, corruption, and other dimensions of governance for a panel of 69 countries, both developed and developing. Using two measures of corruption and two other aspects of governance, we observe that corruption is less detrimental to efficiency in countries where institutions are less effective. It may even be positively associated with efficiency in countries where institutions are extremely ineffective. We thus find evidence for the "grease the wheels" hypothesis in its weak and strong forms.

5. Schneider F. . Development of the shadow economy of 36 OECD countries over 2003–2021: Due to the corona pandemic a strong increase in 2020 and a modest decline in 2021. *International Scholars Journals*, 15(2), 2021

Considering the development of the shadow economy of all 36 OECD countries over 2003 to 2021 and the effect of the Corona pandemic on 2020 and 2021 the average size of the shadow economy of all 36 OECD Countries strongly increased from 14.98 percentage points in 2019 to 16.48 percentage points in 2020 a rise of 1.5 percentage points or 11%. Due to an expected forecasted economic recovery the shadow economy will slightly decrease in 2021 to 16.07 percentage points (average of all 36 countries); a modest reduction of 0.42 percentage points. The most important policy conclusion is the decline of the shadow economy will only be a blessing for the whole economy, if incentive orientated policy measures will be applied.

6. World Investment Report 2022. International Tax Reforms And Sustainable Investment *United Nations Conference On Trade And Development* , 2022. P.244

The World Investment Report focuses on trends in foreign direct investment (FDI) worldwide, at the regional and country levels and emerging measures to improve its contribution to development. It also provides analysis on global value chains and the operations of multinational enterprises, with special attention to their development implications. It has analysis of the trends in FDI during the previous year, with especial emphasis on the development implications. It has ranking of the largest transnational corporations in the world. It has in-depth analysis of a selected topic related to FDI. It has policy analysis and recommendations. It has statistical annex with data on FDI flows and stocks at the country level.

7. Aliber R. Z. A Theory of Direct Investment // The International Corporation: A Symposium / Ed.by C. P. Kindleberger. – Cambridge, MA: MIT Press, 1970. – P. 17-34

This study assesses the short-term and long-term impact of Foreign Direct Investment (FDI) on the manufacturing sector output in Sierra Leone using time series from 1970 to 2018. In order to assess the impact of FDI together with some explanatory variables such as inflation, movement of exchange rates, external debt and exports; the Vector Auto Regression (VAR) method was applied. It first tests for unit root using both the Augmented Dickey-fuller (ADF) and the Philip Perron (PP) tests. The results from the granger causality test imply that the foreign direct investment (FDI) greatly influences the manufacturing output (MQ, which also implies that, an increase in FDI will result to increase in MQ. There is also significant relationship between MQ, inflation and exchange rate (ER). Additionally, there is no directional relationship between external debt (DET) and export (XPT) with MQ. This implies that MQ cannot granger cause DET and XPT individually but it can granger cause them all in totality. The study also employed the Johansen cointegration method in order to derive the long-

run relationship of the variables. The results from the empirical findings identified that there is positive relationship between the FDI and the manufacturing sector, while inflation and export reported a negative relationship with FDI. The error correction model (ECM) was also used to test for the short run relationship of the variables and reported that exchange rate and FDI availability are the main determinants of manufacturing sector output in Sierra Leone. The study did not find external debt, export and inflation to be significant with the manufacturing sector output in the short run. The study concluded that it is important for the Sierra Leone government to take into account the paramount role of FDI and also improve the business environment by creating an investment destination that is safe and friendly. This required government to formulate policies that are bias free and create a business environment that can inspire investors greatly. This calls for government to strengthen the implementation of reforms which will improve the country's gross domestic product (GDP), while embarking on severe infrastructural development and curbing inflation via strengthening monetary policy.

8. Azzimonti M., Sarte P.-D. G. Barriers to foreign direct investment under political instability / M. Azzimonti, P.-D.G. Sarte // Richmond Economic Quarterly. – 2007. - Vol. 93, № 3. – P.287–315.

In this article, we describe some stylized facts about expropriation of Foreign Direct Investment (FDI) and develop a theory that relates direct and indirect forms of expropriation to the degree of political instability (the frequency at which groups alternate in power) and concentration of power (the number of powerful groups affecting policy). Lack of commitment of a government that cannot write binding contracts with multinational corporations, together with the existence of redistributive uncertainty of the amount expropriated, result in excessive expropriation. We find that, consistent with empirical work, countries that are politically stable attract more FDI because foreign investors expect lower expropriation rates. Interestingly, this result holds as long as power is concentrated between a few number of influential groups.

9. Balding C. Sovereign Wealth Funds: The New Intersection of Money and Politics. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 208 p.

Sovereign wealth funds are a growing and dynamic force in international finance. The shifting international economic relations from capital rich states gives them new power in influencing the global agenda. Despite controlling trillions of dollars in the biggest companies in the world, little is known about the opaque funds of oil rich and non-democratic governments. This is the first book to compile a history of sovereign wealth funds recounting the Abu Dhabi Investment Authority's involvement with the scandal-plagued BCCI bank and Chinese arms exports to Iran.

10. Jackson J. K. Foreign investment and national security: economic considerations. – W.: Congressional research service, 2013. – 24 p

The United States is the largest foreign direct investor in the world and also the largest recipient of foreign direct investment. This dual role means that globalization, or the spread of economic activity by firms across national borders, has become a prominent feature of the U.S. economy and that through direct investment the U.S. economy has become highly enmeshed with the broader global economy. This also means that the United States has important economic, political, and social interests at stake in the development of international policies regarding direct investment. With some exceptions for national security, the United States has established domestic policies that treat foreign investors no less favorably than U.S. firms.

Annotation

Kozhechenkov M.O. “Shadow economy as an obstacle to innovation and investment attractiveness of Ukraine ”. Manuscript.

Qualifying bachelor's thesis on specialty 292 "International economic relations", 2023

The article deals with theoretical aspects of the shadow economy. The main reasons for the emergence of the shadow economy are identified. The negative aspects of the shadow economy are revealed.

The modern determinants of the innovation and investment attractiveness of countries of the world are indicated, since the shadow economy affects it. The influence of the shadow economy on the innovation and investment attractiveness in the context of country and regional features is determined. The issues of the shadow economy in Ukraine are studied. The causes of the shadow economy in Ukraine are determined. The growth of the shadow economy during crisis situations in the country is analyzed.

The innovation and investment attractiveness of Ukraine is analyzed Based on the information obtained in the course of the study, recommendations are formulated to reduce the level of shadowing of the domestic economy. Potential ways to reduce the level of shadowing of the domestic economy are identified. Prospects and opportunities for post-war improvement of Ukraine's innovation and investment attractiveness are considered

Key words: Shadow economy, Ukraine, innovations, investment, innovative and investment attraction

Year: 2023

Ім'я користувача:
Міжнародного менеджменту Олійник Вікторія

ID перевірки:
1015508768

Дата перевірки:
08.06.2023 15:14:48 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
08.06.2023 15:23:58 EEST

ID користувача:
100005721

Назва документа: Кожеченков М.О.Тінізація економіки як перешкода інноваційно-інвестиційній привабливо...

Кількість сторінок: 66 Кількість слів: 15111 Кількість символів: 111245 Розмір файлу: 503.10 KB ID файлу: 1015164011

14.8% Схожість

Найбільша схожість: 2.01% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1015107294)

12.6% Джерела з Інтернету

336

Сторінка 68

9.48% Джерела з Бібліотеки

429

Сторінка 73

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

5